

Interventioner inspirerade av basinkomst

Förutsättningar i lokal välfärdspolitik och
förväntade effekter på livskvalitet och
arbetsmarknadsdeltagande

Anna-Carin Fagerlind Ståhl
Christian Ståhl

HELIX Rapport
21:003

Interventioner inspirerade av basinkomst

Förutsättningar i lokal välfärdspolitik och
förväntade effekter på livskvalitet och
arbetsmarknadsdeltagande

Anna-Carin Fagerlind Ståhl

Christian Ståhl

2021

HELIX Rapport 21:003

HELIX Competence Centre
Linköpings universitet
SE-581 83 Linköping
Sweden

<http://liu.se/helix>

Tryck: Arkitektkopia

Denna kunskapsöversikt har finansierats av Samordningsförbundet i Centrala Östergötland och HELIX Competence Centre, och författats av Anna-Carin Fagerlind Ståhl (medicine doktor) och Christian Ståhl (biträdande professor i sociologi, Linköpings universitet). Anna-Carin har en bakgrund som arbetsmiljöforskare och psykolog och har ägnat sig åt frågor kring psykosocial arbetsmiljö och arbetsliv i relation till psykiskt välbefinnande och ohälsa. Christian är en av forskningsledarna i HELIX och forskar kring arbetslivs- och välfärdsfrågor, med särskilt fokus på sjukförsäkringen och samverkan mellan myndigheter.

Sammanfattning

Samordningsförbund arbetar för att underlätta processen mot livskvalitet och arbetsmarknadsdeltagande för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden genom att samordna insatser från Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, regioner och kommuner. Olika hinder har identifierats i denna process, som bland annat har med villkoren för deltagarnas ekonomiska ersättning att göra.

Syftet med denna rapport är att undersöka förutsättningar för interventioner inspirerade av basinkomst inom ramen för samordningsförbundens verksamhet, och om detta kan vara ett alternativ för att åstadkomma en mera adekvat process för att öka människors livskvalitet och arbetsmarknadsdeltagande. Rapporten diskuterar resultat från basinkomstexperiment i relation till samordningsförbundens verksamhet med ett fokus på konsekvenser för arbete, hälsa och livskvalitet.

Basinkomst är en idé om en offentligt finansierad inkomst som betalas *regelbundet, individuellt* och *till alla* utan vare sig prövning av behov eller krav på något beteende eller prestation i gengäld. Som sådan utgör den en trygg ekonomisk bas ovanpå vilken löneinkomst eller annan offentlig inkomst kan adderas. Den föreslås ofta ligga på existensminimum. Basinkomst argumenteras bland annat kunna hjälpa behövande ur fattigdom, öka jämlikhet, ge alla ”frihet att säga nej” till destruktiva villkor och reducera den psykiska belastning som ekonomisk oro innebär. Kritiker mot basinkomst argumenterar för att det skulle leda till att personer som väljer att inte lönearbeta tillåts utnyttja de som lönearbetar, att det skulle gå emot arbetslinjen genom att inte kräva någon motprestation, och öka risken för (själv)destruktivt beteende. Argumenten för respektive emot basinkomst baseras såväl på empiriska frågor som kan undersökas i experiment, som på etiska ställningstaganden. För en konstruktiv diskussion krävs en tydlig åtskillnad mellan vilka argument som är av empirisk karaktär, och vilka som bygger på etiska eller ideologiska ståndpunkter.

Intervjuer med personer som arbetar inom Samordningsförbundet i Centrala Östergötlands insatser visar att fyrkantiga och komplicerade regelsystem, liksom olika villkor för ersättning (t.ex. behovsprövning, ersättningskriterier eller krav på motprestation) ökar deltagarnas oro och stress. Dagens system för bistånd och ersättningar riskerar därför att ge en negativ effekt på rehabilitering samt stå i vägen för kompetenshöjande insatser. Samtidigt ges uttryck för farhågor att ett lösare regelsystem och uteblivna krav på motprestation skulle resultera i att deltagare inte längre deltog i insatser, vilket antas vara negativt både för dem själva och för samhället.

Experiment och insatser med villkorslös, universell och individuell inkomst har genomförts runt om i världen och utvärderats vetenskapligt, ofta med fokus på hälsa och arbete. Ofta är det personer i utsatt socioekonomisk situation som under en begränsad period har fått basinkomst. Resultaten visar att basinkomst ökar sannolikheten för att kunna lämna dåliga anställningsvillkor och söka sig till bättre samt reducera övertidsarbete. I länder med begränsat inkomstskydd vid exempelvis sjukdom eller föräldraskap och med mindre jämlika möjligheter för att studera används basinkomsten i viss utsträckning till detta. Arbetslösa som får basinkomst söker arbeten och arbetar något mer än personer som inte får basinkomst. Ingenstans finns tecken på att mottagare av basinkomst systematiskt slutar arbeta eller engagerar sig i destruktivt beteende. Inkomsten används snarare för investeringar i anställningsbarhet (transportmöjligheter, utbildning, verktyg) och till nödvändigheter. Mottagare av basinkomst rapporterar stora förbättringar i hälsa, främst psykisk. Detta kan relateras till minskad ekonomisk oro och stress, men också till förbättrade möjligheter att delta i samhället och aktiviteter som uppfattas som meningsfulla, till en ökad upplevelse av tillit och möjlighet att kunna ta kontroll över och planera sin tillvaro, sin tid och sin ekonomi. Resultat har också pekat på minskad kriminalitet, förbättrad skolnärvaro för ungdomar, reducerade olyckor och misshandel, och minskade kostnader för sjukvård.

Basinkomst kan ses som en såväl aktiverande som rehabiliterande åtgärd. Ekonomiska incitament (lön) och hot om negativa konsekvenser utgör en begränsad och bristfällig källa till motivation att arbeta eller delta i produktiva aktiviteter. Basinkomst kan ses som en resurs som både motiverar och skyddar mot stressrelaterad ohälsa. Behovsprövning och krav på motprestation reducerar individens autonomi medan en villkorslös inkomst gör en aktivitet eller ett arbete till ett fritt val, något som främjar motivation och ökar sannolikheten för upplevelser av meningsfullhet. Villkorslösheten förebygger den stress som orsakas av svårbegripliga ersättningskriterier och behovsprövningar, och som kan uppstå när krav på motprestation överstiger individens resurser eller förmågor och därför inte upplevs som hanterbara.

Slutsatsen är att basinkomst med fördel kan utgöra en källa till inspiration för en intervention med syftet att förbättra processen mot livskvalitet och arbete. En intervention inspirerad av basinkomst kan se ut på olika sätt. Det grundläggande är inkomstens villkorslöshet och trygghet där ett ekonomiskt minimum garanteras, liksom en vetenskaplig utvärdering av såväl interventionen som nuvarande insatser och villkor i relation till arbetsmarknadsdeltagande och livskvalitet. En sådan intervention kräver en politisk vilja som i första hand är möjlig och sannolik på lokal, snarare än nationell, nivå. Vi uppmanar alla som är beredda att låta sig inspireras av basinkomst för utformningen av interventioner att vidare utforska de juridiska möjligheter som finns exempelvis inom det lokala tolkningsutrymme som finns i Socialtjänstlagen. Möjligheten att delta i samordningsförbundens insatser skulle vid en sådan intervention utgöra ett värdefullt stöd till deltagarna.

Innehållsförteckning

Inledning	2
Rapportens disposition.....	3
Vikten av att skilja på empiri och etik.....	4
Vad har samordningsförbund med basinkomst att göra?	5
Samordning för effektiv resursanvändning och ökad arbetsförmåga	5
Vad är basinkomst?	10
Krav på evidens bara vid förändringar?.....	15
Tillvägagångssätt	17
Intervjuer med inblandade i samordningsförbundets insatser	17
Genomgång av vetenskaplig litteratur om basinkomst.....	17
Resultatet i tre delar.....	18
Del 1: Processproblem och villkor för SCÖ	18
Del 2: Basinkomstexperiment och villkorlös resursfördelning.....	22
Del 3: Basinkomst, arbete och livskvalitet.....	27
Diskussion	36
Inte bara lokala processproblem	36
Basinkomst som en motiverande resurs	37
Resurser och erfarenheter som främjar hälsa.....	40
Attityder till villkorlöshet: en fråga om förtjänande	44
Arbetslinjen och samhällets förändring.....	46
Intervention inspirerad av basinkomst	48
Programteori för en basinkomstinspirerad intervention	48
Juridiska möjligheter för villkorlös inkomst	50
Utformning av intervention.....	53
Utvärdering med kvalitativa och kvantitativa metoder.....	56
Att hantera intresset för basinkomst	59
Referenser.....	60

Inledning

Processen mot livskvalitet och arbetsmarknadsdeltagande för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden är ofta komplicerad. Med en utgångspunkt i problem som Samordningsförbundet i Centrala Östergötland (SCÖ) har identifierat i denna process är syftet med denna rapport att undersöka alternativ till befintliga arbetssätt, där dessa alternativ är inspirerade av idén om basinkomst. I rapporten sammanställs empiriska resultat från tidigare och pågående basinkomstexperiment, och diskuteras i relation till teorier om arbetsmotivation, stress och psykisk hälsa. Rapporten mynnar ut i ett underlag som kan användas för att diskutera alternativa interventioner för aktivering och inkludering. Rapporten har författats på uppdrag av SCÖ, men det är vår förhoppning att resultatet och diskussionen kan generaliseras och vara till nytta för såväl en intresserad allmänhet som för andra samordningsförbund, och för kommuner med innovationsförmåga och förändringsvilja.

Basinkomst, eller medborgarlön, innebär en inkomst till varje individ oavsett dennes förutsättningar eller bakgrund, och utan krav på någon motprestation. Diskussionen kring basinkomst i Sverige har (hittills) varit relativt marginell, men den förs desto livligare internationellt. Oavsett hur aktivt basinkomst diskuteras tycks ämnet väcka starka känslor hos både förespråkare och motståndare – den som har hört talas om basinkomst verkar tycka det är antingen en bra eller en dålig idé, om inte grundat på forskning och empiri så på etiska eller ideologiska ställningstaganden som ofta handlar om arbetsetik och fördelning av samhällets resurser.

Det är i omsorgen om den grupp som har svårt att försörja sig på lönearbete, genom att de på grund av olika omständigheter står långt ifrån arbetsmarknaden, som idén om basinkomst möter samordningsförbundens verksamhet. Samordningsförbundens verksamhet går i korthet ut på att göra processen mot lönearbete för den som står långt från arbetsmarknaden så smidig och effektiv som möjligt. Det har i verksamhetens dagliga arbete identifierats hinder för denna process som kretsar kring deltagarnas ersättning, vilken i sin tur betingas av (olika och föränderliga) regelverk där principer för behovsprövning, kriterier för ersättning och krav på motprestation är centralt¹ – principer

¹ Behovsprövning innebär att en ekonomiska bidrag ges till den som saknar inkomst eller ekonomiska medel, såsom besparingar. Försörjningsstöd och bostadsbidrag är exempel på behovsprövade bidrag. I socialförsäkringen (exempelvis sjukförsäkringen) betalas sjukpenning eller sjukersättning om personen uppfyller regelverkets kriterier för ersättning, där arbetsförmågan måste vara nedsatt av medicinska orsaker. Krav på motprestation finns i

som står i stark kontrast till basinkomstens villkorslöshet. Denna kontrast kan också i stor utsträckning förklara de känslor som väcks av idén om basinkomst – såväl positiva som negativa.

Vissa förändrade förutsättningar i arbetslivet behöver beaktas i relation till arbetsmarknadsinkludering. Covid-19-pandemin gjorde tydligt att det kan finnas risker med osäkra och tillfälliga anställningskontrakt. Den stressrelaterade psykiska ohälsan kontrasterar allt tydligare lönearbetets risker mot dess hälsofrämjande potential. Slutligen går vi mot ett allt mer automatiserat och effektiviserat arbetsliv som ifrågasätter normer för arbetstid men också riskerar att trygga anställningsvillkor och en regelbunden inkomst blir allt ovanligare och ojämnt fördelat. Förändrade förutsättningar i arbetslivet gör att allt fler riskerar att bli ”behövande”, och att normerna för motprestation, aktivering och inkludering behöver omvärderas.

Rapportens disposition

Inledningsvis beskriver vi samordningsförbundens uppdrag och den verksamhet som SCÖ bedriver, samt principerna kring basinkomst inklusive de vanligaste argumenten för och emot. Därefter presenteras rapportens resultat i tre delar. Den första delen baseras på intervjuer med personer som på olika sätt är inblandade i samordningsförbundets insatser och fokuserar på problem som i nuläget identifierats avseende processen mot livskvalitet och arbetsmarknadsdeltagande, samt spontana reaktioner på alternativ till den nuvarande fokuseringen på behovsprövning, ersättningskriterier och krav på motprestation. Den andra delen beskriver basinkomstexperiment som genomförts och situationer där förutsättningarna liknar basinkomst. Den tredje delen sammanfattar det empiriska resultatet av dessa experiment och förutsättningar, med fokus på arbete och livskvalitet. I diskussionen kontextualiseras resultatet och sätts i relation till lokala förutsättningar och villkorade offentliga inkomster, samt diskuteras utifrån teorier om motivation, stress och salutogenes. Slutligen går vi igenom praktiska förutsättningar samt vetenskapliga och etiska krav för interventioner med syftet att förbättra processen mot arbete och livskvalitet för personer som står långt från arbetsmarknaden.

arbetslöshetsförsäkringen där bland annat a-kassan är villkorad och kräver att den arbetslöse visar sig stå till arbetsmarknadens förfogande genom att exempelvis söka lediga arbeten, något som kontrolleras genom aktivitetsrapporter. Även för försörjningsstöd ställs krav på motprestation, t.ex. att individen deltar i de aktiviteter som kommunen anvisar.

Vikten av att skilja på empiri och etik

Beslutsfattande i politiskt styrda verksamheter tar ofta hänsyn till evidens, men färgas också av ideologiska och etiska ställningstaganden. Forskningsresultat lämnar som regel rum för tolkningar, där dessa ofta påverkas av beslutsfattarens politiska värderingar (Birnbaum, de Wispelaere & van der Veen, 2020). En diskussion om basinkomst kommer liksom alla diskussioner kring resursfördelning, myndighetsutövning och inte minst avseende hur samhället ska agera i relation till personer som befinner sig utanför arbetsmarknaden därför aldrig handla bara om empiriska forskningsresultat, utan även om etiska och ideologiska ställningstaganden.

Att skilja empiriska från etiska argument är grundläggande för att kunna föra en informerad och konstruktiv diskussion kring möjligheter och risker. Risken är stor att inblandade i debatten annars kräver empiriska svar på etiska frågor, eller avfärdar empiriska resultat på grund av etiska ställningstaganden (Widerquist, 2018a). Det är möjligt att empiriskt undersöka hur deltagare i basinkomstexperiment arbetar och mår. Det är därefter upp till var och en att ta ställning till huruvida resultatet såväl som medlet för det är rätt eller fel.

Vi anser att beslut som rör samhällets och individens roll i utsatta personers process mot såväl arbete som livskvalitet förtjänar såväl ett empiriskt övervägande som ett tydliggörande av vilka etiska ställningstaganden beslutet grundas på. För att tydliggöra vad som är empiriska frågor och resultat från forskning å ena sidan, och etiska och ideologiska ställningstaganden å den andra, kommer vi för varje kapitel diskutera relevanta etiska frågor i separata etikrutor.

Vad har samordningsförbund med basinkomst att göra?

I den här delen ges en bakgrund till rapporten. Vi beskriver först samordningsförbundens verksamhet, grunderna för svensk välfärdspolitik och varför SCÖ kom att intressera sig för basinkomst. Därefter beskriver vi vad basinkomst är och sammanfattar de vanligaste argumenten för och emot.

Samordning för effektiv resursanvändning och ökad arbetsförmåga

Vissa utsatta grupper har på grund av medicinska, psykiska, sociala och arbetsmarknadsmässiga orsaker svårare än andra att ta sig ur arbetslöshet, en svårighet som har ökat i och med förändringar både på arbetsmarknaden och i socialförsäkringen. Arbetsmarknaden ställer allt högre krav på utbildning och på att individen ska kunna vara flexibel. Det har samtidigt blivit allt svårare att kvalificera sig för det generella socialförsäkringssystemet med arbetslöshetsersättning, sjukpenning och sjukersättning.

Ett komplext system i behov av samordning

I brist på möjligheter att försörja sig ekonomiskt genom lönearbete erbjuder det svenska välfärdssystemet möjligheter till ekonomisk överlevnad, genom socialförsäkringen i första hand, eller genom kommunalt försörjningsstöd. Socialförsäkringen inkluderar sjukförsäkring och föräldraförsäkring, samt det stöd som man får om man deltar i arbetsmarknadsprogram vid Arbetsförmedlingen som aktivitetsstöd, utvecklingsstöd, och etableringsstöd. Arbetslöshetsförsäkringen är i formell mening inte en del av socialförsäkringarna eftersom den är frivillig och organiseras via fristående a-kassor, men den är ett viktigt stödsystem för den som är arbetslös. Ersättning från arbetslöshets- och sjukförsäkringen ges om den sökande uppfyller vissa kriterier, men är inte behovsprövad. Ersättningen bygger istället på inkomstbortfallsprincipen, där ersättning ges i relation till inkomst, upp till ett tak. För arbetslöshetsförsäkringen har Arbetsförmedlingen i uppdrag att kontrollera att arbetslösa uppfyller villkoren för ersättning, såsom att aktivt söka jobb, och sanktionera den som inte gör detta. I sjukförsäkringen kontrolleras rätt till sjukpenning och andra förmåner via medicinska underlag utfärdade av läkare där handläggare på Försäkringskassan ansvarar för att fatta beslut.

Aktivitetsstöd, utvecklingsstöd och etableringsstöd är villkorade och beror på ålder, utbildningsnivå, och huruvida man uppfyller kraven för arbetslöshetsersättningen.

Huruvida man är berättigad till detta avgörs av Arbetsförmedlingen, men stödet administreras av Försäkringskassan.

Personer som inte har en sjukpenninggrundande inkomst – som har arbetat men inte förmått att skydda denna inkomst till exempel på grund av sjukdom eller funktionshinder, liksom personer som inte etablerat sig på arbetsmarknaden – faller utanför systemet och kan behöva söka hjälp från socialtjänsten. Det kommunala försörjningsstödet syftar till att utgöra ett sista och tillfälligt säkerhetsnät. Försörjningsstödet är behovsprövat och individen uppmuntras att söka andra lösningar som lönearbete, sjukförsäkring eller arbetslöshetsersättning. Att det är behovsprövat innebär att pengar på banken eller plötsliga inkomster, både för den som söker och för dennes partner, begränsar möjligheterna för att beviljas stöd. Detta har gett upphov till vad som kallas *fattigdomsfällan*: en tillvaro där det ekonomiska biståndet inte lyfter den enskilde eller hushållet över tröskeln för relativ fattigdom. Ett system som är utformat för att endast stödja de fattigaste innebär också att den som tar ett steg mot att ta sig ur fattigdom genast blir av med det ekonomiska stödet, vilket under en övergångsperiod kan innebära att inkomsten snarare minskar och blir mer otrygg, något som riskerar att skapa en inlåsnings effekt (Carter & Barrett, 2006). Kommunen organiserar även olika kommunala arbetsmarknadsaktiviteter, och fungerar således ofta som ett lokalt komplement till Arbetsförmedlingen.

Det samhällseliga skydds nätet kan sammanfattningsvis sägas vara ett komplext system som ska förstås och navigeras inte bara av anställda och beslutfattare på olika nivåer utan även av personer som ofta har nedsatt arbetsförmåga, inklusive kognitiva, sociala och språkliga begränsningar. Ett syfte med samordningsförbunden är att göra denna komplexitet mer lättnavigerad.

Samordningsförbund finns i de flesta av landets kommuner och kommer ur lagen om finansiell samordning (FINSAM, SFS 2003:1210) som möjliggör att kommuner, regioner, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan gemensamt initierar och driver insatser för de målgrupper som behöver stöd från mer än en huvudman, och som möjliggör koordinering av rehabiliteringsprocesser. Denna samordning syftar till att möta behov avseende välfärd som de fyra organisationerna inte kan möta var för sig och härmed förbättra möjligheterna för Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, kommuner och regioner att med effektiv resursanvändning samordna och prioritera gemensamma insatser och öka den enskildes funktions- och arbetsförmåga.

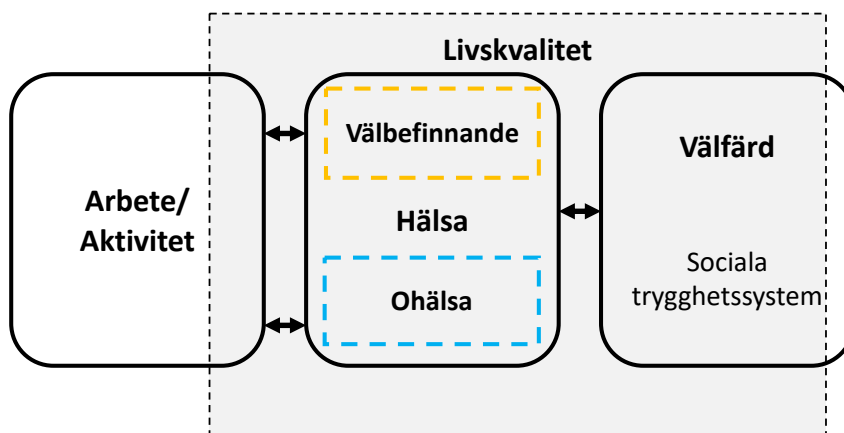
Målgruppen för den finansiella samordningen är den grupp med personer som har offentlig försörjning samt medicinska, psykiska, sociala och arbetsmarknadsmässiga problem som gör att de är i behov av samordnade rehabiliterande insatser med syftet att uppnå eller förbättra förmågan att arbeta och därmed försörja sig. För att man ska få delta i någon av de insatser som samordningsförbundet ordnar krävs att man har blivit hänvisad dit av Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen eller kommunen.

Arbetslinjen mot livskvalitet?

Arbetslinjen löper som en flerfärgad politisk tråd genom samhället, arbetslivet och det sociala trygghetssystemet. I begreppet samlas politiska och ideologiska idélinjer som formulerar normer rörande den enskildes rättigheter och skyldigheter gentemot samhället och staten – rättigheter och skyldigheter som dock tenderar att variera med avsikterna hos de politiska aktörer som använder begreppet. Beroende på det samhällspolitiska läget har arbetslinjen på olika sätt ritat upp ramarna för relationen mellan lönearbete och rättigheter i välfärdsstaten och omväxlande betonat kontroll och disciplinering, fostrande till självhjälp, och den sociala rättigheten till lönearbete som möjliggörande ekonomisk trygghet (Junestav, 2004). I statens offentliga utredning av socialförsäkringen (SOU, 2015) definierades arbetslinjen som ”den enskildes skyldighet att bidra till arbetslivet” (s. 269). Vid sidan av denna skyldighet ses lönearbete gärna som både främjande av hälsa och välbefinnande och rehabiliterande vid sjukdom. Lönearbetets potential att vara hälsofrämjande och rehabiliterande är dock helt beroende av såväl det specifika lönearbetets som individens förutsättningar (Fagerlind Ståhl, 2021).

Att ha ett lönearbete är i vårt samhälle för många en förutsättning för att kunna känna sig delaktig i samhället, för att skapa eller producera, men inte minst för att få pengar och den grundläggande ekonomiska trygghet som vi har svårt att leva utan. Samhällets starka arbetsfokus gör arbetsmarknadsdeltagande ekonomiskt, psykologiskt och socialt centralt och därför också för många (men inte alla) en förutsättning för livskvalitet. Livskvalitet innefattar både den subjektiva upplevelsen av välbefinnande och de resurser som står till individens förfogande (Nordenfelt, 2004). Välbefinnande uppstår när förutsättningarna är sådana att vi kan uppnå grundläggande målsättningar med vår tillvaro. Livskvalitet kan sägas vara en del av en persons hälsa, men hälsa är också en förutsättning för livskvalitet. Hälsa är därtill i högsta grad en förutsättning för att kunna lönearbeta (Figur 1). Även om socialförsäkringssystem främst syftar till att främja livskvalitet hos medborgarna spelar de även en avgörande roll i främjandet av hälsa (Nordenfelt, 2001). Slutligen får hälsa och livskvalitet med sig samhällsekonomiska konsekvenser i fråga om kostnader för hälso- och sjukvård, socialförsäkringar och förlorad produktivitet eller kreativitet hos individen.

SCÖ bedriver sin verksamhet inspirerad av ett salutogent perspektiv, det vill säga ett perspektiv som inte bara fokuserar på motverkandet av ohälsa utan det aktiva främjandet av hälsa som något utöver frånvaron av sjukdom (Antonovsky, 1996; Nordenfelt, 2001). Ett sådant hälsofrämjande kräver att man ser till individens hela livssituation.

Figur 1. Livskvalitet innefattar upplevelser av välbefinnande och de resurser som står individen till buds. Hälsa är en förutsättning för arbete/aktivitet och en central komponent i en persons arbetsförmåga. Arbete/aktivitet kan utgöra såväl en risk för ohälsa som en möjlighet till hälsa och välbefinnande.

Arbetslinjen för samordningsförbundens medlemmar och deltagare

Det har blivit allt svårare att kvalificera sig för arbetslöshetsersättning, sjukpenning och sjukersättning, något som kan förstås genom att arbetslinjen och krav på aktivering och motprestation har stärkts i det generella socialförsäkringssystemet (Ulmestig, 2007). Arbetslösa kan ta del av arbetslöshetsförsäkringen endast genom att uppfylla vissa villkor, främst att stå ”till arbetsmarknadens förfogande” och bevisa sig hängivna att lönearbeta genom att aktivt söka lönearbete, delta i att göra en individuell aktivitetsplan och genom att lämna månatliga aktivitetsrapporter till Arbetsförmedlingen. Sjuka personers möjlighet att få sjukpenning vid sjukdom påverkas av arbetslinjen som i flera omgångar förstärkts i sjukförsäkringen genom att bedömningen av arbetsförmåga skärpts,² med syftet att begränsa sjukskrivningen och tillgången till sjukpenning och snabbare och mer systematiskt få tillbaka sjukskrivna i lönearbete (Ståhl & Seing, 2018). För personer som inte kan försörja sig genom lönearbete och inte heller är berättigade arbetslöshetsersättning, sjukpenning eller sjukersättning skärptes rekommendationerna i Socialtjänstlagen 2016 med betoning på aktivering (Ulmestig, Parsland & Panican, 2021). Aktivering handlar här främst om någon form av motprestation såsom okvalificerade arbetsuppgifter för att bekämpa bidragsberoende (Panican & Ulmestig, 2019). Även om det är formellt möjligt att tacka nej till en insats eller en aktivitet innebär detta att man

² Först under 1990-talet och vidare i Rehabiliteringskedjan som infördes 2008 där bedömningen av arbetsförmåga blir striktare vartefter personen passerar olika tidsgränser.

kan nekas bistånd, något som personer som har behövt söka försörjningsstöd sannolikt inte har råd att göra.

Samordningsförbundet i Centrala Östergötland

Samordningsförbund agerar lokalt eller regionalt och styrs av representanter för involverade aktörer i ett samarbete som bygger på lokala förutsättningar och behov. Medlemmarna i SCÖ är Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen i Östergötland, Region Östergötland, Kinda kommun, Linköpings kommun och Åtvidabergs kommun. Förbundet ska fungera som ”en arena för samordning av medlemmarnas reguljära verksamhet samt gemensam utveckling” och visionen är enligt förbundets hemsida att ”de som är i behov av förbundsmedlemmarnas tjänster ska uppleva dem som värdefulla och samordnade”. Medlemmarna väljer att genom samordningsförbundet samordna och utveckla insatser för rehabilitering, och förbättra strukturella förutsättningar för medlemmarnas samarbete.

SCÖ har startat ett antal projekt för personer som annars skulle ha fallit emellan de olika myndigheternas ansvarsområden, eller som behöver stöd från mer än en aktör. För personer som står längst från arbetsmarknaden finns ”försteg” där verksamheten är mer rehabiliterande och kan handla om att som ett första steg komma ut bland andra människor och där deltagarna får möjlighet att undersöka vilken arbetsförmåga de har (Ståhl, Gustavsson & Karlsson, 2017). För personer inte lika långt från arbetsmarknaden finns praktikplatser hos företag inom kommunen. Projektet Samordningsbron har som syfte att med en helhetssyn på processen koordinera samordningsförbundets olika insatser så att deltagare succesivt kan närma sig arbetsmarknaden (Beckman, Hahn & Jannesson, 2020).

SCÖ arbetar på flera sätt strategiskt och innovativt och har vid flera tillfällen samarbetat med Linköpings universitet för utveckling och utvärdering. Det har genom detta samarbete identifierats hinder inom verksamheten för den process som dels ska föra deltagarna närmare arbetsmarknaden och dels bidra till ökat välbefinnande i fråga om till exempel självförtroende och framtidstro. Dessa hinder är i stor utsträckning kopplade till olika regelverk och kulturer inom olika myndigheter, och till svårigheter i att organisera samverkan (Strindlund 2020). Regler för utbetalning av ekonomiskt stöd kan bidra till komplexitet, osäkerhet och upplevelser av stress och oro, samt rent praktiskt förhindra deltagare från att delta i insatser. Ur detta föddes tanken att ett mer förutsättningslöst och stabilt ekonomiskt stöd skulle kunna reducera dessa hinder och störningsmoment, och göra processen mot arbete och ekonomisk självständighet mer smidig.

Vad är basinkomst?

Basinkomst, eller medborgarlön, är en villkorslös och regelbunden utbetalning av pengar till varje individ i en specifik kontext, t.ex. ett land eller ett visst geografiskt område (Widerquist, 2018a). *Villkorslös* innebär att inga krav på motprestation (t.ex. arbete eller aktivering) kommer ställas på mottagaren i utbyte mot inkomsten. Den ska härmed fungera som en grundläggande ekonomisk trygghet som ökar individens möjlighet att bestämma hur hen vill spendera sin tid. En basinkomst kan heller inte återkrävas. Att den är *regelbunden* innebär att den ekonomiska tryggheten är kontinuerlig. Ett vanligt förslag är en månadsvis utbetalning. Att basinkomst betalas *individuellt* och att varje individ (eller medborgare i en stat) är berättigad till inkomsten för med sig att ingen behovsprövning eller granskning sker. Samtliga i en relation, en familj eller ett samhälle kommer ha en blygsam men trygg inkomst, oavsett vilka de är, vad de gör, eller om de tjänar, ärver eller vinner mer pengar utöver basinkomsten.

Basinkomst kan ses som en ersättning för inkomstrelaterade socialförsäkringsförmåner såsom sjukersättning eller a-kassa (Friedman, 1968). Det kan också ses som sätt att i förenlighet med dessa vidareutveckla välfärdsstaten. Basinkomst kan då innebära ett existensminimum jämförbart med – och ersättande – nuvarande försörjningsstöd, men inte förhindra att personer ansöker om andra villkorade förmåner som sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring (Ståhl, 2019; Birnbaum m.fl., 2020). De flesta förslag på basinkomst handlar om en låg summa som kan sägas motsvara existensminimum, andra föreslår att basinkomsten ska vara så hög som ett samhälle klarar av.

Finansieringen av basinkomst på nationell skala föreslås generellt ske genom skatter som inkomstskatt och förmögenhetsskatt eller (som föreslagits allt oftare den senaste tiden) med koldioxidskatter eller grön skatt (något som redan används i Kanada, Irland och Schweiz, se Standing, 2019). Basinkomst argumenteras vara ett kostnadseffektivt alternativ på grund av förväntade socioekonomiska, entreprenöriella och hälsofrämjande effekter som i sin tur reducerar samhällets kostnader och ökar dess intäkter (Johnson & Johnson, 2021).

Basinkomst eller negativ inkomstskatt?

Basinkomst föreslås oftast betalas till alla, oavsett inkomst, vilket kombineras med en progressiv skatteskala där den som tjänar över en viss nivå blir nettoinbetalare till systemet genom att basinkomsten skattas bort för dessa individer. Basinkomsten kan på så sätt hållas konstant och lika för alla.

En variant på basinkomst kallas negativ inkomstskatt. Medan basinkomst oftast avser en bestämd summa som utbetalas regelbundet innebär negativ inkomstskatt att den som har inkomster under en viss nivå får en utbetalning från skattesystemet snarare än att behöva

betala skatt. I ett sådant system minskar den negativa skatten (motsvarande basinkomsten) ju högre inkomsten från lönearbete är, tills den når noll vid en på förhand bestämd inkomstnivå, för att sedan bli positiv (d.v.s. en ”traditionell” skatt som betalas in) och öka progressivt. Fördelen med detta system är att utbetalningen endast går till dem med inkomster under en viss nivå. Nackdelen att det för alla kommer finnas en fördröjning för utbetalningen då det sker en bedömning av samtligas inkomster och behov, något som reducerar den ekonomiska tryggheten och regelbundenhet för de som behöver inkomsten mest.

Eftersom förslagen kring basinkomst och negativ inkomstskatt har stora likheter kommer vi i denna rapport att följa det vanliga förfarandet i forskning och diskussioner om basinkomst och inkludera experiment med såväl basinkomst som negativ inkomstskatt. Vi använder därför begreppet basinkomst även i de fall då det i själva verket handlar om en negativ inkomstskatt. Såväl basinkomst som negativ inkomstskatt innebär en garanterad och regelbunden (ofta månadsvis) nettoinkomst för personer som tillfälligt eller permanent saknar eller har en låg inkomst.

Argument för och emot basinkomst

En på olika sätt villkorlös och garanterad inkomst har diskuterats till och från av filosofer, psykologer och inte minst ekonomer (inklusive ett antal mottagare av Riksbankens pris till Nobels minne) under 1900- och 2000-talet. Experiment genomfördes i Nordamerika under 1970-talet, vilka mer eller mindre föll i glömska fram till efter millennieskiftet (Widerquist, 2005). Diskussionen fick ett uppsving efter den ekonomiska krisen 2008, liksom under 2020 när effekten av covid-19-pandemin drabbade personer med osäker inkomst hårt.

Enligt en undersökning till medborgare i 23 europeiska länder är 56 % för basinkomst (Roosma & van Oorshot, 2020); dock verkar många ha en bristfällig kunskap om vad det innebär (Rosetti, Roosma, Laenon & Abts, 2020). Basinkomst är en fråga som lyckas både ena personer med olika politiska åsikter och splittra personer som i övrigt delar ideologiska ståndpunkter. Både till höger och vänster på den politiska skalan finns förespråkare som omväxlande ser basinkomst som ett verktyg för att säkerställa stabiliteten i det kapitalistiska samhället (Lombardozzi & Pitts, 2020), öka individens frihet från staten och andra (Friedman, 1968; van Parijs, 1995) och fördela resurser mer rättvist och jämlikt mellan medborgare. Vissa mönster existerar: stödet är större bland personer som befinner sig i mer osäkra ekonomiska situationer, som är positivt inställda till välfärdsstaten generellt (Schwander & Vlandas, 2020; Roosma & van Oorscot, 2020), känner tillit för offentliga institutioner och har en mindre negativ syn på bidragstagare, medan höginkomsttagare är mindre positiva (Vlandas, 2021). Motståndet

är högt bland företagsledare och arbetsgivare³ som uttrycker villkorslösheten och det reducerade ekonomiska incitamentet för lönearbete som ett hinder (Calnitsky, 2018). Detta kan tolkas som att basinkomst ses som en strategi för att omfördela resurser och den makt som följer med dem, och att dessa attityder formas av självbevarelsedrift eller att personerna tror att de själva kommer att påverkas negativt (Vlandas, 2021). Vidare tenderar stödet för en villkorslös inkomst bero hur ”förtjänta” mottagarna anses vara, något som ofta hänvisar till individens karaktärsdrag, huruvida de verkligen upplevs behöva stöd, och huruvida de anses *vilja* arbeta (Rosetti et al., 2020).

Argumenten *för* basinkomst utgår i stort från det faktum att det per definition kommer att reducera fattigdom, och genom universaliteten och villkorslösheten öka individens autonomi eller frihet, medan argumenten *mot* basinkomst främst fokuserar på det brott mot reciprocitetsprincipen som villkorslösheten innebär och vad detta antas göra för arbetsmotivationen hos de som tidigare har behövt arbeta för att få en inkomst (se exempelvis Widerquist, 2018a eller Standing, 2019).

Förespråkare ser basinkomst som ett sätt att inte bara hantera ”problemet fattiga”, utan problemet *fattigdom* som sådant. En ekonomisk grundtrygghet för alla anses kunna möjliggöra mer lika villkor för såväl prestation som kreativitet och delaktighet i samhället. Villkorslösheten antas kunna möjliggöra för alla, inte bara ekonomiskt privilegierade, att kunna säga nej till lönearbeten med dåliga villkor liksom att kunna säga ja till oavlönat ideellt, omvårdande eller kreativt arbete – eller acceptera osäkra arbetsvillkor och osäker inkomst. Här anses basinkomst på lika villkor möjliggöra rätten att välja lönearbete, annat arbete men också ledighet och återhämtning – en konsekvens av den ekonomiska grundtrygghet som vissa men långt ifrån alla besitter.

Argumenten *mot* basinkomst domineras av villkorslösheten. Liksom basinkomst per definition (Widerquist, 2018a) reducerar fattigdom och ökar individuell frihet att säga nej till krav på bland annat beteende reducerar basinkomst även kravet på reciprocitet. Basinkomst innebär något för inget, och detta anses kunna leda till allt från lathet och flykt från lönearbete och underminerande av välfärdsstaten, till självdestruktivt eller kriminellt beteende. Det argumenteras möjliggöra att en grupps lönearbete kan utnyttjas av en annan grupp som inte kommer lönearbeta; stärka genusroller där lägre avlönade kvinnor (relativt män) inte längre kommer se någon vits med att lönearbeta och istället arbeta med hem och hushåll; ses som ett sätt att ”muta” arbetarrörelsen från att ställa krav på högre löner samt alternativt öka migrationen (till den plats där det finns basinkomst) eller minska migrationen (eftersom den plats som har basinkomst förväntas inte välkomna vem som helst).

³ Dessa resultat baseras på analys av tal, policyrapporter och kongresshearings i USA och Kanada. En socialpolitik som erbjöd en extra inkomst anses i dessa dokument som acceptabel – en socialpolitik som ökar individens frihet från arbetsmarknaden accepterades inte, och friheten att ”säga nej” till ett arbete vägde tyngre än kostnader för olika socialpolitiska förslag.

Tabell 1: Argument för och emot basinkomst i urval. Se Widerquist (2018a) för en mer utförlig lista och diskussion.

För basinkomst	Mot basinkomst
Det reducerar fattigdom*	Det är för dyrt
Det ökar ekonomisk och social jämlikhet**	Det stärker genusrollerna eftersom kvinnor kommer arbeta i hemmet med basinkomst**
Det kommer förhindra exploatering av arbetskraft genom möjligheten att vägra exploaterande arbetsvillkor	Det kommer leda till exploatering av lönearbetare eftersom lönearbetare kommer lönearbeta och betala skatt för personer som inte lönearbetar
Det kommer öka livskvalitet och välbefinnande	Det kommer öka (själv)destruktivt beteende när personer kan få både pengar och fritid
Det möjliggör flexibilitet på arbetsmarknaden och produktivt arbete utanför lönearbetet	Det är ett sätt att ”muta” arbetare som med basinkomst kommer acceptera lågavlönade arbeten**
Det möjliggör risktagande som kommer leda till entreprenörsanda och innovationer	Det utgör ett brott mot arbetsetik och principen om reciprocitet

*Vissa argument behöver inte testas eftersom de är implicita i basinkomst, per definition (fattiga kommer få en inkomst de tidigare inte haft). Experiment kan undersöka vad detta i sin tur innebär för individer och samhället.

**Andra argument är svåra att få svar på genom experiment: förändringar i exempelvis arbetsliv och jämlikhet handlar om långsiktiga och strukturella effekter som är svåra att ”mäta”.

Slår basinkomst knut på arbetslinjen?

Villkorslösheten i basinkomst står i kontrast till det rådande paradigmet för det svenska välfärdssystemet där insatser, bidrag och förmåner baseras på grundantagandet att ingen ska få pengar utan att göra någonting i gengäld, eller att de noggrant bedömts vara förtjänta av det. Detta kan ses som en förklaring till varför basinkomst sällan ens kommer upp för diskussion i svensk politisk debatt (Jansson, 2003). Junestav (2004) ser en förklaring i den breda politiska uppslutningen kring arbetslinjen, som har en närmast hegemonisk status och har därmed haft stor betydelse för vilka nya förslag och reformer som haft möjlighet att få fäste.

Detta till trots diskuteras basinkomst internationellt just på grund av förutsättningar i arbetslivet. Ofta nämns den ökande prekariseringen av arbetslivet som ett argument för basinkomst (Standing, 2017): tidsbegränsade och osäkra anställningar blir ett svar på verksamhetens behov av att vara flexibla och anställa tillfällig arbetskraft efter behov (Arbetsmiljöverket, 2018). Arbetslinjen och de sociala trygghetssystemen tog form vid början på 1900-talet, en tid då halva befolkningen (kvinnor) inte förväntades lönearbeta och en anställning i högre utsträckning innebar en långsiktig och trygg ekonomisk och social relation. Det är inte självklart att våra sociala trygghetssystem är optimerade för den ständiga effektiviseringen och flexibiliseringen av produktions- och serviceprocesser, eller för de krav på hållbar produktion och konsumtion som väcks i klimatförändringarnas spår. Ökande effektivisering såväl som automatisering innebär att vi kommer behöva lönearbeta allt mindre för samma resultat och åtminstone behöver vara beredda på ett arbetsliv där det vare sig finns möjlighet till trygga och långsiktiga anställningar eller behov av en 40-timmars arbetsvecka. Detta riskerar att försätta en allt större grupp i ekonomiska svårigheter. Det kan också kräva en omvärdering av normer, inklusive vad som krävs i fråga om motprestation motsvarande ”heltidsarbete”.

Arbetslivets förändrade villkor i kombination med ökad ojämlikhet och fattigdom har lett till att möjligheten till basinkomst i dagsläget diskuteras på nationell nivå bland annat i Storbritannien (Painter, Cooke, Barbridge & Ahmend, 2019; Goodman, Muldoon, Frayne, Kellam & Standing, 2021). Covid-19-pandemin ledde till att särskilda ”stimulanscheckar” utbetalades till stora delar av medborgarna i bl.a. USA och Kanada som ett sätt att säkerställa allas försörjning och hålla ekonomin igång (Ståhl & MacEachen 2021). Motiverade av vad som har kallats den *fjärde industriella revolutionen*⁴ planerar teknikentreprenörer i USA i olika initiativ att med privat kapital finansiera en basinkomst för en begränsad experimentgrupp med individer (se www.blog.ycombinator.com och <https://stocktondemonstration.org/>).

Argument baserade på empiri och etik

Huruvida basinkomst leder till lathet och destruktivt beteende är en empirisk fråga vars svar står att finna i de experiment som har genomförts. Huruvida all slags ”lathet” alltid är något ont, liksom vad som är ett ”destruktivt beteende” är å andra sidan en etisk fråga. Medan experiment gör det möjligt att undersöka hur olika grupper av personer agerar och reagerar på en i olika utsträckning villkorlös, regelbunden och individuell inkomst (och på en villkorad, osäker och behovsprövad inkomst) kan inget experiment ge svar på huruvida basinkomst är rätt eller fel. Det enda vetenskapligt utvärderade experiment kan

⁴Den fjärde industriella revolutionen syftar på hur machine-to-machine-kommunikation (M2M) innebär att teknologin med ökad intelligens och utan mänsklig inblandning i allt högre utsträckning kan avlasta oss vårt arbete med analys och problemlösning.

bidra med är en ökad klarhet i vad de ekonomiska, sociala, psykologiska och medicinska konsekvenserna förefaller bli, och härmed vad som står att vinna eller förlora på den ena eller andra valmöjligheten.

Etiska argument för och emot basinkomst

Basinkomst innebär per definition att alla får en regelbunden inkomst. Det kan man *tycka* vara antingen bra eller dåligt. Forskning kan undersöka vad det kommer *innebära* att ge personer en basinkomst utifrån en rad parametrar – men inte ge ett generellt och övergripande svar på om det som policy är rätt eller fel.

Basinkomst innebär per automatik att fattigdom reduceras såtillvida att grupper utan vare sig ekonomiska tillgångar eller någon källa till inkomst får en inkomst som är mer än ingenting. Huruvida detta är rätt eller fel är en etisk fråga som handlar om hur man anser att man bäst ska hjälpa sin nästa. Är fattigdom ett strukturellt problem som vi har en skyldighet att reducera på strukturell nivå, eller är det ett strukturellt fenomen som är en nödvändighet och inte något problem, eller är fattigdom ett individuellt problem där individen har valt att vara fattig, och inte kommer hjälpas av enbart pengar?

Basinkomst går emot reciprocitetsprincipen genom att innebära en inkomst utan att kräva något i gengäld. Huruvida det är rätt eller fel är en etisk fråga: ses jämlikhet som ett mål som bäst uppnås genom att skilda ekonomiska förutsättningar utjämnas enligt en solidaritetsprincip, eller som ett mål som bäst uppnås genom att individer konkurrerar om resurser utifrån sina olika förutsättningar?

Krav på evidens bara vid förändringar?

I resultatet kommer de empiriska resultaten från basinkomstexperiment redovisas. Som beskrivits ovan innebär basinkomst ett nytt tankesätt kring fördelning av resurser som bryter med en bred politisk hegemoni kring den svenska arbetsmarknads- och välfärdspolitiken. Det kan därför tyckas rimligt att det ställs höga krav på att det finns evidens för att förändringar i grundläggande politiska riktlinjer gör nytta och med stor sannolikhet leder till förbättringar. Å andra sidan går det att argumentera för att sådana krav på evidens rimligen bör ställas även på rådande regelverk, insatser och praxis, och att det kontinuerligt genomförs empiriska utvärderingar av vilken effekt behovsprövad och villkorad välfärdspolitik har för arbetsmarknadsdeltagande, ekonomisk självständighet och livskvalitet. De flesta större reformer av välfärdssystemet har dock

genomförts på politisk och ideologisk grund snarare än efter empiriska utvärderingar av olika alternativ. Politik utvecklas som regel i små steg utifrån en historiskt bestämd riktning, så kallat stigberoende (Pierson, 2000), vilket innebär att alternativa system har svårt att göra sig gällande i ett väletablerat och institutionaliserat system. Det ideologiska och institutionellt bestämda innehållet i rådande politik blir särskilt tydligt i fall då evidens ifrågasätter rådande praxis, utan att detta leder till förändringar.

Tillvägagångssätt

I denna rapport utforskas empiriska resultat från basinkomstexperiment i relation till den lokala kontexten SCÖ. Vi baserar rapporten på en kort beskrivning av processen mot arbete och livskvalitet för samordningsförbundets deltagare såsom den upplevs av personer som på olika sätt arbetar med insatserna, samt på en sammanfattning av empiriska resultat från basinkomstexperiment. Detta resultat analyseras i relation till tidigare forskning och teorier. Vår teoretiska referensram är främst psykologisk och sociologisk med ett fokus på arbete och psykisk hälsa.

Intervjuer med inblandade i samordningsförbundets insatser

Sju intervjuer har genomförts med personer som på olika sätt arbetar inom samordningsförbundets verksamheter. Deras roll i verksamheten handlar antingen om regelbunden interaktion med deltagare med olika behov av stöd, eller om arbetsledning eller verksamhetsansvar för det dagliga arbetet där insatserna äger rum. Intervjuerna utforskade deras syn på insatsens betydelse för deltagarnas process mot lönearbete och livskvalitet, problem i processen, och deras syn på alternativ, främst avseende behovsprövning och krav på motprestation. Vid tidpunkten för intervjuerna hade samtliga åtminstone flyktigt hört talas om SCÖ:s ambition att utforska basinkomst. Intervjuerna tog i genomsnitt en halvtimme och ägde rum online.

Genomgång av vetenskaplig litteratur om basinkomst

Litteraturgenomgången baseras på en sökning av sökordet ”basic income” i den vetenskapliga databasen Scopus, med ett fokus på artiklar som rapporterar resultat från basinkomstexperiment. Referenser ledde vidare till såväl vetenskapliga artiklar som böcker. Andra sammanställningar av forskningsresultat bekräftar att genomgången har fått god täckning. Samtliga identifierade publikationer som rapporterar resultat avseende arbete eller hälsa har inkluderats i sammanställningen. Inget urval av artiklar har skett som skulle kunna riskera en snedvridning av resultaten. Resultaten har övervägande publicerats i vetenskapliga tidskrifter och har härmed genomgått en granskningsprocess och uppfyller krav på vetenskaplighet.

Resultatet i tre delar

I detta kapitel utforskas först samordningsförbundets insatser baserat på intervjuerna (del 1). Därefter beskrivs basinkomstexperiment och villkorslös fördelning av resurser som har utvärderats runt om i världen (del 2). Slutligen sammanfattas resultatet från experiment och en villkorslös resursfördelning med fokus på konsekvenser för arbete, hälsa och livskvalitet (del 3). Vi uppmuntrar i etikrutorna till en etisk reflektion över hur resultatet kan tolkas och vad det betyder.

Del 1: Processproblem och villkor för SCÖ

Denna beskrivning av problem och villkor baseras på intervjuer med personer som arbetar med SCÖ:s insatser. Ett genomgående tema är att dessa personer vittnar om insatsernas meningsfullhet, oavsett i vilken grad insatserna är rehabiliterande respektive arbetslivsförberedande. Intervjupersonerna intygar att deltagarna får känna att någon tror på dem, att de behövs, efterfrågas och saknas om de inte är där, och att det utgör en trygg plats där de kan ”testa sina vingar”. För de deltagare som står längst bort från arbetsmarknaden, som kan ha en sjukskrivning bakom sig och avsevärda kvarvarande symptom, kan insatserna enligt intervjupersonerna innebära ett första steg till att ta hand om högst grundläggande behov som att äta, röra sig, sova eller ”få livet tillbaka”. Insatser som dessa resulterar i utveckling och ett ”öppnade för omgivningen”. Deltagare som inte står lika långt från arbetsmarknaden och deltar i mer arbetsmarknadsförberedande insatser motiveras enligt intervjupersonerna av viljan att få ”ett riktigt arbete” och en inkomst.

En inkomst som en trygg bas för processen mot lönearbete och hälsa...

Problemen med den ekonomiska ersättningens komplexitet och den negativa effekt som behovsprövning, ersättningskriterier och krav på motprestation kan ha för processen mot såväl livskvalitet som lönearbete bekräftas i intervjuerna.

Det är ersättningen som ställer till det

Istället för att kunna lägga tid och ansträngning på insatserna som sådana går i nuläget en stor del av arbetet åt till att arbeta med ekonomi och säkerställa att deltagarna har

finansiering. Vidare utgör ersättningen från olika myndigheter – och de krav dessa ställer – ofta en orsak till att deltagare inte kan fortsätta i insatserna. De olika regler som inblandade myndigheter har avseende behovsprövning och krav på motprestation, samt ändringar av prioriteringar sätter käppar i hjulen som inte går att samordna runt. En deltagare som behöver byta myndighet och därmed ersättningsform, eller av någon anledning inte beviljas ersättning från någon myndighet riskerar att trots inneboende vilja och motivation tvingas avbryta sitt deltagande i insatsen. Vilken ersättning en person har rätt till står härmed ibland i vägen för såväl rehabilitering och utveckling, som mot lönearbete.

Det finns bland intervjupersonerna en förhoppning om att hinder i processen skulle kunna lösas genom en ersättning som inte är betingad av vilken myndighet deltagarna är knuten till: om denne får vara sjukskriven eller blir ”tvingad till” Arbetsförmedlingen, om kommunen kan ta emot deltagaren eller inte. En sådan ersättning behöver för den skull inte vara helt villkorslös, utan kan vara kopplad till medverkan i insatserna.

Ett annat hinder i processen mot lönearbete och som kommer av de skilda krav som olika myndigheter ställer för att bevilja ersättning är svårigheten att gå från en insats till en annan, det vill säga att ta steg framåt i processen. Det finns en risk att deltagarna hamnar i olika ”stuprör”. Det upplevs av intervjupersonerna att det är ”systemet som sätter stopp” för att deltagarna ska kunna komma ut i lönearbete. För att få den hjälp och det stöd som deltagaren behöver kräver regelverk och villkor en på förhand bestämd motprestation som inte alltid är rimlig i relation till de specifika behoven och kan innebära högre krav eller en kortare tidshorisont än vad deltagaren kan hantera. I försteget efterfrågas för rehabiliteringens skull kontinuitet, långsiktighet och tillit; att kontrollen av deltagaren kunde lyftas och att det fanns möjlighet att ge tid utöver de på förhand bestämda tidsramar och planeringar som formulerats med handläggare på respektive myndighet. Detta är uttryck för en önskan om att visas mer förtroende och få mer tid, om att det skulle räcka med en försäkran från personalens sida om att det finns potential hos deltagaren, men att det kommer ta tid och behöver få göra det.

Mer oro för någon som redan är orolig

De identifierade hinder som villkoren för olika ekonomiska ersättningar innebär riskerar inte bara att förhindra processen mot arbetsmarknaden, utan även att vända den och leda bakåt. Ansenlig tid och energi går i försteget åt till att stötta deltagarna i kontakten med myndigheter. Många deltagare känner sig i underläge i relation till både myndigheter och sjukvård och har svårt att föra sin talan, svårt att förstå vad som sägs, och vad det ställs för krav. Det faktum att regler och prioriteringar både är komplicerade och föränderliga skapar ”oro för någon som redan är orolig”. Många av deltagarna har dåliga erfarenheter av tidigare kontakter med myndigheter och är skeptiska till att de kommer få den hjälp de behöver, och det finns en rädsla för att man ska bli ifrågasatt och inte bli trodd. För

deltagare med sjukskrivning utgör kontakten med sjukvården en anspänning utöver den anspänning som sjukdomsbilden i sig kan innebära, som till och med kan resultera i en återkommande försämring kopplade till de för ersättningen nödvändiga läkarbesöken. Det glapp som riskerar att inträffa då den godkända sjukskrivningen har tagit slut innebär såväl ett ekonomiskt problem som stor psykisk oro.

...eller ett förslag som hotar att sudda ut arbetslinjen?

Det finns bland intervjupersonerna en uppfattning om att den struktur som insatserna innebär och de regler som det krävs att deltagarna följer har positiv betydelse för dem. Deltagare i större behov av rehabilitering och längre från arbetsmarknaden erbjuds en struktur för att bryta sin isolering och därifrån gå vidare till att ta hand om sina grundläggande behov som att äta, sova, röra på sig, och vidare till att samtala med andra. Deltagare närmare arbetsmarknaden kan finna stöd i att behövas och saknas, eller ha en tid att passa.

Vad händer utan medel för tvång?

Samtidigt finns en oro för vad som skulle hända om inkomsten inte längre var villkorad av prestationen eller deltagandet. Även om ersättningen är låg och de flesta deltagare är motiverade till att få ett lönearbete och en riktig lön har inte alla den motivationen. Det finns deltagare som ”lärt sig att leva på en väldigt liten inkomst” vilket leder till frågan ”vad är då incitamentet för att man ska ta ett jobb” om de utan krav på motprestation ändå skulle få en låg inkomst.

Ett problem som nämns i insatserna närmare arbetsmarknaden är att deltagare inte finner sig på bestämda tider eller vill delta i de aktiviteter som de anses behöva delta i. Det finns en uppfattning om att det krävs ”incitament att ändå någonstans mer eller mindre tvinga folk att göra saker därför att vi tycker att det behövs”. Hot om indragen ekonomisk ersättning innebär ett sådant incitament. Att inte infinna sig på utsatt tid och plats innebär också att medverkan i insatsen kan avslutas. Risken att man skulle behöva avsluta deltagandet för fler personer om man inte längre kan ”tvinga” dem till att dyka upp genom hot om indragen ersättning för med sig en oro inför vad som då skulle hända med dessa personer. Det finns en rädsla för att de då skulle tillbringa sin tid på ett sätt som skulle kunna leda till ”ett destruktivt liv, istället, på något sätt” – och att det är lätt att hamna där ”om man har den läggningen”. Att kunna hota med indragen ersättning ses också som ett sätt att disciplinera deltagare och tydliggöra konsekvenserna av att ligga hemma och spela spel på nätterna och sedan inte orka gå till sin arbetsmarknadsinsats.

Att motiveras av annat än pengar

De flesta deltagarna har dock bra närvaro och uppfattningen är att bara ett fåtal har tänkt tanken att det finns något val eller något alternativ till ett lönearbete. Bara ett fåtal, oftast yngre, ”kanske lite mer insatta” uttrycker att de inte vill lönearbeta ur konsumtions- och klimatsynpunkt eller ”bli någons slav”. I intervjuer med personer som samtalat med dessa deltagare framträder ett alternativ till den destruktiva tidsanvändningen som befarats ovan, en förklaring till bristande närvaro, och en annan motivation till aktivitet och lönearbete än den yttre motivation som en inkomst och hotet om dess indragning innebär. För dessa deltagare är inte slutmålet att tjäna pengar, vilket innebär problem för en verksamhet som baseras på förutsättningen att lönearbete och en inkomst utöver existensminimum skulle vara en universell motivator. Istället lyfts önskan att få göra ”spännande” saker och ägna sig åt problemlösning – om detta sedan skulle innebära en lön så skulle det vara sekundärt till den tillfredsställelse en sådan aktivitet skulle innebära.

Etiska frågor kring reciprocitet och förtjänande

Vad anses vara en rimlig motprestation för en viss summa pengar? Gäller detta alla pengar och alla grupper i samhället? Reciprocitetsargumentet mot basinkomst bemöts ofta med det faktum att exempelvis arv och andra transaktioner av kapital till privatpersoner är helt undantaget reciprocitetsprincipen. Ett annat argument är att reciprociteten redan är bruten i fråga om vilken lön som erbjuds för olika arbeten, där det inte alltid kan sägas att den största prestationen möts av den största inkomsten.

Kan en ekonomisk grund att överleva på i vårt samhälle och de förutsättningar som finns för att delta i det på ett meningsfullt sätt ses som en mänsklig rättighet som i egenskap av rättighet inte ska vara sig behovsprövas eller kräva någon slags motprestation? Det har argumenterats att marknaden är ett lika viktigt forum för medborgarskap som politik och därför bör följa samma regler (Zelleke, 2005). En villkorslös inkomst jämförs med den röst som kan läggas i politiska val och som alltid regelbundet ”fylls på”, individuellt till alla, utan att man behöver uppfylla vissa krav eller lova ett visst beteende.

Förbättringsmöjligheter och farhågor

Vissa förutsättningar skulle enligt intervjuerna behöva förbättras, främst den oro och stress som deltagarna idag upplever beroende på såväl behovsprövning som krav på motprestation vilket leder till en osäker inkomst – och osäkra möjligheter att delta i insatserna. Villkoren för den ekonomiska ersättningen hindrar idag såväl rehabilitering

som arbetsmarknadsdeltagande. Samtidigt finns farhågor, främst att deltagares arbetsmotivation skulle försvinna tillsammans med myndigheters rättighet att ställa krav på dem, och att denna bristande följsamhet skulle leda till en passivitet och isolering som skulle vara ett hinder i processen mot lönearbete och livskvalitet.

Dessa förbättringsmöjligheter och farhågor har delats av personer som frivilligt eller motvilligt på olika sätt varit inblandade i planeringen och utvärderingen av basinkomstexperiment sedan de första experimenten på 1970-talet. Därför fokuserar experimenten ofta på just dessa frågor.

Del 2: Basinkomstexperiment och villkorlös resursfördelning

Ett antal experiment eller interventioner med basinkomst har genomförts, vid en period runt 1970-talet i Nordamerika samt under 2010-talet. Därutöver har arbete, hälsa och andra utfall utvärderats under basinkomstliknande förutsättningar med syfte att fördela resurser på ett antal platser runt om i världen. I denna del presenterar vi vad som har undersökts, var, när och hur, för att i del 3 sedan presentera resultaten från experimenten.⁵ En sammanfattning av resultaten ges i Tabell 2 (se s. 32–33).

Den design som oftast används i experimenten, om inte regelrätt så inspirerad av den, är den randomiserade kontrollerade studien (RCT). En annan förekommande design kallas för mättnadsplatser (se t.ex. Widerquist, 2018a):

- RCT: Experiment- respektive kontrollgrupper skapas där experimentvariabeln (t.ex. villkorad/icke villkorad inkomst) skiljer dem åt. I övrigt är grupperna så lika varandra som möjligt. Utfallet i de olika grupperna (t.ex. hälsa, anställning, tidsanvändning) jämförs efter en tid för att upplysa om hur det påverkas av experimentvariabeln. Denna design används ofta vid utvärdering av medicinska metoder eller behandlingar. I socialvetenskap är det i praktiken omöjligt att hålla grupperna helt lika och undvika att andra variabler påverkar utfallet, men många studier använder en RCT-liknande design som syftar till att ha så stor kontroll över variablerna som möjligt.
- Mättnadsplatser: En plats (kvarter, samhälle, kommun, land) där alla får basinkomst (Widerquist, 2018a). Designen möjliggör uppkomst och utvärdering av kollektiva eller sociala effekter av basinkomst (t.ex. reducerat stigma för arbetslöshet, efterfrågan och tillgång på arbete, sociala nätverk eller kollektiva samarbeten).

⁵ Denna sammanställning inkluderar inte vad som kallas ”cash transfers”, dvs. överföringar av pengar till individer eller hushåll med varierande villkor och förutsättningar, ofta i situationer av omfattande fattigdom. Se exempelvis Banerjee, Hanna, Kreindler & Olken (2017) för en sammanställning av RCT-studier som undersöker cash transfers i relation till arbete.

Nixons "family assistance plan" och kanadensiska Mincome

Under perioden 1968–80 genomfördes fyra experiment i USA och ett i Kanada med negativ inkomstskatt (Widerquist, 2005; Levine, Watts, Hollister, Williams, O'Connor & Widerquist, 2005; Forget, 2011). Syftet var från början att reducera ojämlikhet och fattigdom för låginkomsttagare och testa olika nivåer av garanterad inkomst och skattesatser.

De amerikanska experimenten, designade som RCT-studier med experiment- och kontrollgrupp, ägde rum i New Jersey och Pennsylvania (The New Jersey Guaranteed Work Incentive Experiment), Iowa och North Carolina (The Rural Income-Maintenance Experiment), Seattle och Denver (The Seattle-Denver Income Maintenance Experiment), och slutligen ett experiment i Gary, Indiana. Samtliga riktade sig till hushåll med en inkomst under fattigdomsgränsen och summan de erhöll varierade från strax under till strax över denna fattigdomsgräns. Antalet deltagare varierade mellan strax under 1000 och strax under 5000.

I Kanada introducerades under samma period (även här med syftet att reducera fattigdom hos låginkomsttagare) ett experiment med negativ inkomstskatt som kombinerade RCT-design med mättnadsplats: The Manitoba Basic Annual Income Experiment (eller *Mincome*). Experimentet omfattade utvalda deltagare runt om i Manitoba, samt samtliga med en hushållsinkomst under en viss gräns i samhället Dauphin.

Privatfinansierad basinkomst med syftet att reducera fattigdom

Villkorlös inkomst finansierad av privata organisationer används i syftet att reducera fattigdom, främst i utvecklingsländer:

- Namibian Basic Income Grant Coalition (organisationer inom kyrkan, hälso- och sjukvård och fackföreningar) använde donationer för att finansiera och implementera basinkomst till samtliga invånare (930 personer) i ett begränsat område i Namibia mellan 2008 och 2009 (Haarman, Haarman, Jauch, Shindondola-Mote, Natrass, van Niekerk & Samson, 2009).
- Unicef finansierade mellan 2010 och 2013 basinkomst till 5500 personer i Madhya Pradesh, Indien. Designen kombinerade RCT med en mättnadsplats där samtliga 756 invånare i ett samhälle fick basinkomst. Sammanlagt 11688 individer inkluderades i utvärderingarna av resultatet (Beck, Pulkki-Brännström & San Sebastián, 2015; Standing, 2015).
- Privatfinansierade och icke-vinstdrivande organisationen GiveDirectly finansierar ett basinkomstexperiment i Kenya, där i nuläget (2021) 20 000 individer i 197 byar får basinkomst (<https://givedirectly.org/ubi-study/>).

Basinkomstexperiment i välfärdsstater 2010–2020

Tre större experiment har de senaste tio åren ägt rum under förutsättningar som liknar de svenska, inkluderande deltagare som är arbetslösa eller låginkomsttagare som har behov av ekonomiskt bistånd: i Kanada (Hamilton & Mulvale, 2019; Ferdosi & McDowell, 2020), Finland (Birnbaum et al., 2020; Kangas et al., 2019; 2020) och Nederländerna (Birnbaum et al., 2020).

Regeringen i Ontario, Kanada, initierade 2017 ett experiment med negativ inkomstskatt med syftet att undersöka effekter på psykisk och fysisk hälsa, anställning och utbildning, men också på basala behov som mat och boende. 4000 låginkomsttagare eller arbetslösa hann inkluderas innan regeringsskiftet 2018 då projektet utan utvärdering lades ner av den nytilträdde regeringen. Forskare och internationella organisationer gick samman för att ta hand om och analysera de data som hunnit samlas in.

I Finland genomfördes på statlig nivå ett basinkomstexperiment 2017–2019 i syftet att effektivisera och anpassa socialförsäkringssystemet till arbetslivets förändringar samt undersöka effekter på arbetsmarknadsdeltagande. 2000 arbetslösa fick under två år 560 euro i månaden utan behovsprövning eller krav på motprestation och 17300 övriga arbetslösa utgjorde kontrollgrupp. Experimentet har kritiserats eftersom ingen baslinjemätning gjordes och eftersom inkomsten i hög grad fortsatte vara villkorad: personer som till exempel hade barn behövde fortfarande ansöka om extra bidrag under samma villkor som tidigare. En ytterligare komplikation för designen som försvårar tolkning av resultaten var att regelverket för arbetslöshetsersättning skärptes under experimenttiden.

Sedan 2017 pågår i de nederländska städerna Groningen, Tilburg, Utrecht och Wageningen experiment med vad som motsvarar det svenska försörjningsstödet. Det är inget regelrätt basinkomstexperiment men har många likheter. Krav på behovsprövning och motprestation eller ”återintegrering” har genom beslut på lokal nivå tagits bort från villkoren för ekonomiskt bistånd, dels eftersom dessa krav hade blivit allt striktare vilket uppfattades leda till fyrkantighet, hinder för återintegrering på arbetsmarknaden och till en växande misstro mellan medborgare och myndigheter. Ett syfte är att undersöka hur arbetsmotivation påverkas av att ta bort dessa krav.

Villkorlös och universell resursfördelning

Beslut att fördela nationella resurser och vinster lika bland befolkningen har per automatik lett till något som på flera sätt liknar basinkomst i Alaska (Berman, 2018; Feinberg & Kuehn, 2018; 2020), Iran (Salehi-Isfahani & Mostafavi-Dehzoeei, 2018) och för vissa ursprungsbefolkningar i USA (Akee, Copeland, Keeler, Angold & Costello, 2010). I inget av fallen har experiment varit syftet.

Alaska har sedan 1970-talet förvaltat en fond finansierad av intäkter från olje- och naturgasindustrin. Staten började 1982 göra årliga villkorslösa utbetalningar från denna fond till samtliga invånare som har anmält sig för dessa utbetalningar, oberoende av ytterligare inkomster: Alaska Permanent Fund Dividend. Det skiljer sig från basinkomst genom att summan varierar avsevärt över tid.

Regeringen i Iran ersatte 2010 tidigare subventioner på bränsle genom att månadsvis betala en universell och villkorslös summa pengar till individer. Summan har varierat.

Vinsten från kasinon i Cherokeefolkets territorium delas ut regelbundet och utan några villkor varje halvår till samtliga inom Cherokee Nation. Även denna summa varierar.

Småskaliga men högljudda planer och pågående experiment

Flera experiment i mindre skala planeras runtom i världen, och några på nationell nivå. Oavsett storlek väcker de internationell uppmärksamhet. Exempelvis har 32 lokala myndigheter runt omkring i England, Wales och Skottland bifallit motioner som stödjer en pilot av basinkomst. Myndigheter har i Skottland investerat en kvarts miljon pund i en tvåårig studie som ska undersöka möjligheterna för basinkomst i Skottland (Painter et al., 2019). Myndigheter och forskare har även börjat undersöka möjligheter till ett pilotförsök med basinkomst i Wales (Goodman et al., 2021). I Barcelona planeras ett projekt med basinkomst med ett par tusen deltagare i experiment- och kontrollgrupp. Staden Stockton i Kalifornien har säkrat finansiering för ett basinkomstexperiment med ett hundratal deltagare (Stockton Economic Empowerment Demonstration: SEED; <https://stocktondemonstration.org/>) och vissa resultat har börjat presenteras (<https://basicincome.org/news/2021/04/key-findings-from-the-first-year-of-the-stockton-study-released/>). Teknikentreprenörer planerar även ett annat experiment i Kalifornien (Oakland) med begränsad experimentgrupp (www.blog.ycombinator.com). Finansieringen för de två experimenten i Kalifornien kommer från privata verksamheter som motiveras av arbetslivets ökande automatisering.

Frågor som experiment kan och inte kan besvara

Basinkomst i dess egentliga mening innebär att samtliga individer inom ett visst område får regelbundna, villkorslösa och förutsägbara utbetalningar, oavsett vad de gör eller vilka de är, och utan att behöva oroa sig för att basinkomsten kommer försvinna, dras in eller minskas. Många av de fördelar som förväntas kommer av just universaliteten och kontinuiteten, exempelvis sociala och långsiktiga effekter på nätverkande, initiativtagande och jämställdhet. Att ett experiment är *tidsbegränsat* och innefattar ett *urval* av befolkningen gör att vissa frågor inte kan undersökas. Några år är sällan tillräckligt för de beteendeförändringar man hoppas kunna undersöka, och konsekvenser

för hälsa och kreativitet liksom kostnader för hälso- och sjukvård och engagemang i ideellt arbete och socialt nätverkande är svåra att fånga på kort tid. Deltagarna i experimenten är också medvetna om att en ”vanlig” verklighet väntar efter experimenttiden, vilket kan göra att de i högre utsträckning vill passa på att vara lediga – eller känner sig manade att utnyttja den tillfälliga möjligheten på mest effektiva sätt.

Argument för och emot basinkomst kan bara till viss del belysas av empiriska resultat. Medan vissa frågor är empiriska och möjliga att undersöka genom experiment är andra etiska. Experiment kan svara på hur olika grupper av personer *reagerar* och *beter sig* vid krav på motprestation respektive utan, vad reducerad fattigdom innebär för individen och samhället, och hur personer i olika grupper och under olika förutsättningar förvaltar inkomsten och ”friheten” från krav. Huruvida mål och medel sedan är ”rätt” eller ”fel” är en etisk fråga som inget experiment kan svara på. Beslutsfattare måste väga empirin och prioritera utifrån sina egna etiska ståndpunkter.

Vad experiment *kan* utforska innefattar vilka motiv och reaktioner som tenderar att överväga i specifika kontexter och situationer. Kontexten för experimenten och den villkorslösa resursfördelningen varierar kraftigt, från utvecklade välfärdsstater till länder med en nivå av ojämlikhet, fattigdom och social osäkerhet som skiljer sig markant från svenska förhållanden. Analys och tolkning av resultaten kräver att hänsyn tas till kontexten och det omgivande samhället:

- I experimenten ovan riktar sig inkomsten uteslutande till socioekonomiskt utsatta grupper. Lönearbete innebär för många i experimenten ett lågavlönat arbete med osäkra anställningsvillkor. De har också ofta färre övriga resurser än befolkningen generellt, i fråga om exempelvis hälsa, utbildning och sociala nätverk. Några slutsatser kring hur en villkorslös inkomst påverkar arbetsmotivation, hälsa och konsumtionsvanor hos grupper med högre socioekonomisk status kan i nuläget inte dras.
- Det finns en stor variation i vilket stöd välfärdssystemen i länderna där experimenten äger rum erbjuder. Detta påverkar sannolikt hur mottagare av basinkomst betar sig. I ett samhälle som i låg utsträckning eller inte alls erbjuder inkomstskydd vid sjukdom, föräldraskap eller arbetslöshet, eller jämlika möjligheter för utbildning, kan basinkomst leda till ett frånfall från arbetsmarknaden. Detta motsvarar det som under andra sociala trygghetssystem (som det svenska) skulle ses som ett naturligt och tillfälligt utflöde till sjukförsäkring, föräldraförsäkring, arbetslöshetsförsäkring eller studier, och härmed även som en grundläggande social rättighet.
- Basinkomst och den möjlighet till självständighet det kan innebära kan få olika betydelse beroende på vilken frihet och vilka möjligheter olika grupper i samhället tidigare har åtnjutit. Basinkomst innebär exempelvis sannolikt en *större* möjlighet för kvinnor i ett samhälle där kvinnor är beroende av män för sin försörjning, jämförelse med den betydelse det har för kvinnor relativt män i ett mer jämställt samhälle. I ett samhälle där kvinnor systematiskt avlönas lägre än män men kvinnor utför den största

delen av arbetet med hem och barn kan kvinnor vid basinkomst komma att lämna den lågavlönade arbetsmarknaden och istället fokusera på att arbeta hemma.

Slutligen kan orden experiment, pilot och test vara vilseledande. De ger en illusion av att de kommer att resultera i ett utfall som entydigt kan svara på huruvida basinkomst som policy är ”rätt” eller ”fel”, och ge underlag för beslut om ett fortsatt genomförande alternativt förkastande av basinkomst baserat på empirisk grund. I själva verket kommer det empiriska resultatet att tolkas utifrån etiska och ideologiska ställningstaganden och ett fortsatt genomförande alternativt förkastande av policyn är i hög utsträckning beroende av politiska beslut, där vetenskapliga överväganden endast har en begränsad påverkan.

Del 3: Basinkomst, arbete och livskvalitet

Denna del presenterar resultat från basinkomstexperiment med fokus på utfall relaterade till arbete och livskvalitet (en sammanfattning ges i Tabell 2, s. 32-33), vilket avslutas med en diskussion om varför experiment inte verkar bli mer än tillfälliga företeelser. Slutligen lyfts etiska frågor som kan vara hjälpsamma vid en diskussion av det empiriska resultatet.

Slutar mottagare av basinkomst att arbeta?

Frågan om arbete och arbetsmarknadsdeltagande är central i diskussionen om basinkomst och det finns flera vetenskapliga sammanställningar av publicerade resultat från såväl basinkomstexperiment som cash transfers.⁶ Det finns inga tecken på att mottagarna av en villkorslös inkomst helt skulle sluta arbeta och inte heller på att arbetsmarknadsdeltagandet minskar nämnvärt vare sig vid basinkomst eller så kallade cash transfers. Det finns inget som tyder på att mottagare av basinkomst reducerar antalet timmar de arbetar eller att de deltar i arbetsmarknaden nämnvärt mindre (Gilbert, Murphy, Stepka, Barrett & Warku, 2018). Snarare finns det mycket som tyder på att tillgången till arbetskraft kommer öka vid basinkomst (Paz-Bañez et al., 2020). I Namibia ökade antalet lönearbetande personer och fler startade egna företag samtidigt med ökad ekonomisk aktivitet där den lokala marknaden fick ett uppsving genom ökad köpkraft (Haarman et al., 2009). I Ontario lönearbetade mottagarna av basinkomsten mer jämfört med kontrollgruppen (Hamilton & Mulvale, 2019). I experimentet i Finland var arbetslösa som

⁶Se exempelvis Gilbert et al., 2018 och de Paz-Bañez, Asensio-Coto, Sánchez-López & Aceytuno, 2020 för systematiska forskningsöversikter avseende arbetsmarknadsdeltagande och lönearbete vid basinkomst och villkorslös inkomst

fick basinkomst i genomsnitt anställda 6 dagar mer per år än kontrollgruppen (Kangas et al., 2020). Basinkomst verkar heller inte ha påverkat motivationen för att lönearbeta mindre: mottagare av basinkomst som lönearbetade deltid ville i högre utsträckning gå upp till heltid än deltidsarbetande i kontrollgruppen (Kangas et al., 2020). Inte heller i Alaska eller Iran påverkade en villkorlös fördelning av resurser arbetsmarknadsdeltagandet negativt. I både Alaska och Iran ökade entreprenörskap och företagande (Feinberg & Kuehn, 2020; Salehi-Isfahani & Mostafavi-Dehzoeei, 2018). I Alaska ökade andelen kvinnor som valde att bara arbeta hemma något, medan andelen kvinnor som sökte sig till arbetsmarknaden ökade i Iran.

Från fattigdomsfällan till investeringar i anställningsbarhet

Ökningen i arbetsmarknadsdeltagande för de som får basinkomst kan dels förklaras genom en reducerad risk för fattigdomsfällan som uppstår då villkoren för ekonomiskt bistånd kräver fattigdom och att biståndet snabbt reduceras i takt med att den behövande tjänar pengar på lönearbete, oavsett hur osäkert detta är – vilket kan innebära en ekonomisk förlust som personer på fattigdomsgränsen inte har råd med (Hamilton & Mulvale, 2019; McDowell & Ferdosi, 2020). Ökningen kan också förklaras genom att deltagarna drar nytta av den villkorlösa inkomsten för att investera i sin anställningsbarhet. Mottagarna av den villkorlösa inkomsten använder den till investeringar som kan förbättra möjligheten att tjäna pengar längre fram eller ökar möjligheten att bli anställd såsom verktyg, telefoner och transportmöjligheter (Gilbert et al., 2018; Standing, 2015; McDowell & Ferdosi, 2020), till att betala räkningar (Berman, 2018), eller till grundläggande behov, som nya istället för begagnade vinterkläder (McDowell & Ferdosi, 2020).

I Namibia startades spontant stödgrupper för ekonomisk rådgivning under basinkomstexperimentet, skulder reducerades och sparandet ökade (Haarman et al., 2009). Det finns inget som tyder på att inkomsten används till något som skulle kunna benämnas omoraliskt beteende: konsumtionsmönstret skiljer sig inte mellan Alaska och andra stater i USA (förutom att skulder tenderar att betalas av under tredje kvartalet då vinsten från fonden betalas ut: Berman, 2018), alkoholkonsumtionen ökar inte (Haarman et al., 2009) och nyttjande av både alkohol och nikotin minskade i samband med villkorlösa utbetalningar (Akee et al., 2010).

Rörlighet mellan olika slags arbeten

Samtidigt som arbetsmarknadsdeltagandet ökar för många sker en reduktion för andra grupper. Denna förklaras dels genom minskat övertidsarbete, tidsbegränsat anställda som med basinkomst har möjlighet att säga nej till anställningar med dåliga villkor i väntan på bättre (Widerquist, 2005), av rörlighet från lönearbete till obetalt arbete, exempelvis

omvårdnad av barn, och till utbildning (Gibson, Hearty & Craig, 2020). I det avbrutna experimentet i Ontario beskriver mottagarna hur basinkomsten inte bara reducerade hinder för att hitta ett jobb, utan skapade möjligheter för att hitta *bättre* jobb (McDowell & Ferdosi, 2020). I flera fall ser man hur främst unga mottagare av basinkomst lämnar lönearbete till förmån för utbildning, hur småbarnsföräldrar begränsar sitt arbete till det i hemmet och anhöriga övergår till att arbeta med omvårdnad av närstående (Calnitsky & Latner, 2017; Calnitsky et al., 2019; Feinberg & Kuehn, 2018). En rörlighet sker även till egenföretagande (Feinberg & Keuhn, 2020; Salehi-Isfahani & Mostafavi-Dehzoeei, 2018, Standing, 2015). Reduceringen i arbetsmarknadsdeltagande kan också förklaras av att äldre och personer med reducerad arbetsförmåga lönearbetar mindre (Calnitsky, Latner & Forget, 2019). Det finns inget som tyder på att mottagare av basinkomst lämnar arbetsmarknaden för att inte göra något alls.

Vad innebär en reduktion i arbetsmarknadsdeltagande?

Under experimentet i Kanada på 1970-talet var personer som fick basinkomst anställda ungefär tio procent mindre än kontrollgruppen (Calnitsky & Latner, 2017). I experimenten med negativ inkomstskatt i USA under samma tidsperiod lönearbetade män med en villkorlös inkomst mellan en halv till fyra timmar mindre i veckan än män i kontrollgruppen, och ensamstående mammor arbetade mellan 15 och 30 procent mindre än ensamstående kvinnor med barn som inte fick basinkomst (Widerquist, 2005; Levine et al., 2005). En stor del av reduktionen i arbetade timmar kan förklaras av att personer som lönearbetade betydligt mer än vad som normalt anses vara heltid reducerade sin arbetstid till en mera rimlig nivå (t.ex. gick män bland deltagarna från att arbeta 65 timmar i veckan till att arbeta 60 timmar i veckan). Samtliga deltagare levde på fattigdomsgränsen och många hade flera samtidiga men tillfälliga anställningar med låg lön. En annan orsak till reduktionen i arbetstid var att den villkorlösa inkomsten gjorde det möjligt att överleva i arbetslöshet och härmed invänta ett arbete med rimliga villkor (Widerquist, 2005; Calnitsky et al., 2019). I Kanadas experiment på 70-talet fanns även de som valde att avsluta sin aktuella anställning på grund av dåliga arbetsvillkor (Calnitsky et al., 2019). Mottagare av basinkomst i Indien lämnade de närmast feodala relationerna till landägare (Standing, 2015).

Förbättrad hälsa och livskvalitet i skymundan

Basinkomstexperiment tenderar att fokusera på risken för kostnader om mottagare av basinkomst slutar lönearbeta, snarare än andra potentiella positiva effekter på till exempel livskvalitet eller hälsa. Det finns dock rimligtvis samband mellan förändringar i psykisk och fysisk hälsa liksom socialt beteende å ena sidan, och samhällsekonomiska kostnader

å den andra, kostnader för exempelvis för sjukvård, omsorg, sjukskrivning, arbetslöshet och ekonomiskt bistånd.

Ett flertal vetenskapliga artiklar och sammanställningar av forskningen lyfter fram konsekvenser för hälsa och livskvalitet, inte minst psykisk hälsa. De flesta studier som har undersökt olika mått på hälsa och välbefinnande indikerar en positiv effekt av basinkomst, främst för de mest utsatta grupperna.⁷ I Kenya såväl som i Indien ökade välbefinnandet för deltagare i basinkomstexperimentet till exempel i fråga om reducerad depression (Beck et al., 2015) och tillgången till basinkomst underlättade grundläggande förutsättningar (exempelvis att kunna köpa mat) under covid-19-pandemin, (Banerjee et al., 2020).

De arbetslösa som i Finland fick basinkomst rapporterade lägre stress, färre symptom på depression, bättre kognitivt fungerande och bättre självförtroende (Kangas et al., 2020). På liknande sätt rapporterade mottagarna av basinkomst i Ontario förbättringar i fysisk och psykisk hälsa, till exempel mindre depression och ångest, (Hamilton & Mulvale, 2019; McDowell & Ferdosi, 2020). I både Finland och Ontario var basinkomst associerat med förbättringar i självförtroende, självkänsla och framtidstro hos mottagarna, till ökad tilltro till offentliga institutioner samt en känsla av att känna sig mer betrodd och respekterad av samhället (Hamilton & Mulvale, 2019; McDowell & Ferdosi, 2020; Kangas et al., 2020). Detta kan sättas i samband med den stress som utbetalning av behovsprövat ekonomiskt bistånd med aktiveringskrav och avsevärd byråkrati tidigare orsakade. Mycket energi hade tidigare gått åt till att granskas av myndigheter och lämna kortsiktiga statusuppdateringar, något som också ledde till vad som beskrivs som ett närsynt fokus på grundläggande överlevnad (Hamilton & Mulvale, 2019; Kangas et al., 2020). Den frihet det innebär att få pengar utan att behöva rapportera aktivitet eller sin hälsostatus för någon ansågs bland mottagarna vara en av de främsta fördelarna (McDowell & Ferdosi, 2020). Både i Ontario och Finland upplevde sig mottagarna nu ha bättre möjlighet att påverka och förändra sin livssituation efter sina egna behov och sin egen fria vilja, liksom till att engagera sig i meningsfulla aktiviteter (McDowell & Ferdosi, 2020; Kangas et al., 2020). Mottagarna i Ontario rapporterade en ökad möjlighet att delta i volontärarbete och att bygga och upprätthålla sociala nätverk (Ferdosi & McDowell, 2020).

Personer med lågavlönade arbeten upplevde i Ontario de främsta förbättringarna i olika aspekter av livskvalitet. Detta förklaras med att de med både basinkomst och en lön fick det bättre ekonomiskt ställt än arbetslösa, samt att de genom den ekonomiska trygghet som basinkomst innebär kunde lämna destruktiva arbetsvillkor och söka sig till bättre jobb (Ferdosi & McDowell, 2020). Detta visar på mer än bara en ökad ekonomisk trygghet som gör det möjligt att både ställa krav och ta risker. Genom att jämföra effekter

⁷Se Gibson et al. (2020) för en systematisk forskningsöversikt avseende samband mellan basinkomst och hälsa.

vid mättnadsplatsen i Dauphin på 1970-talet med effekter där spridda mottagare runtom i Manitoba fick basinkomst blir de strukturella effekterna tydliga: det destruktiva stigma det innebar att vara arbetslös reducerades och lönearbetarnas förhandlingsmöjligheter gentemot arbetsgivarna ökade (Calnitsky & Latner, 2017; Calnitsky, 2020).

Övriga sociala effekter som har identifierats inkluderar hälsomässiga, sociala och ekonomiska fördelar för mer än mottagarna själva. Ungdomars skolprestation förbättrades sedan Cherokee Nation börjat med sina villkorslösa utbetalningar av vinstöverskott (Akee et al., 2010) och i Namibia skedde en signifikant reduktion av kriminalitet under basinkomsten (Haarman et al., 2009). Den negativa inkomstskatten i USA på 1970-talet tycks ha reducerat behovet av psykiatrisk vård jämfört med kontrollgruppen, och både olyckor och fall av misshandel inom hemmen minskade (Widerquist, 2005). I Kenya såväl som i Indien reducerades sjukhusvistelserna (Beck et al., 2015; Banerjee et al., 2020). I Dauphin skedde en minskning med 8,5% av inläggningar på sjukhus (Forget, 2011). Kostnaderna för den finska motsvarigheten till Försäkringskassan minskade under basinkomstexperimentet i Finland, eftersom basinkomsten motsvarade grundbeloppet för sjukpenning och vissa deltagare valde att inte söka denna ersättning även om de var berättigade till den (Kangas et al., 2020).

Tabell 2: Basinkomst – var, när, hur, och vad leder det till?

Var, när, hur?	Vad leder det till?
USA (1968–76) <i>Negativ inkomstskatt till fattiga hushåll (RCT)</i>	Inga tecken på att mottagare helt lämnade arbetsmarknaden. Viss reduktion i arbetstid på grund av rörlighet (ensamstående med barn till hemarbete; unga till utbildning) reduktion av överarbete och frihet att vänta in anställning med goda arbetsvillkor. Ungdomar som reducerade sin arbetstid presterade bättre i skolan och hade bättre närvaro. Reduktion av skulder och behov av vård (främst psykiatrisk). Reducerat våld inom hemmet.
Kanada (1975–78) <i>Negativ inkomstskatt till fattiga hushåll (RCT + mättnadsplats)</i>	Inga tecken på passivisering. En viss reduktion i arbetsmarknadsdeltagande som drevs av äldre och personer med nedsatt arbetsförmåga, unga som istället började studera, ensamstående föräldrar, personer som var missnöjda med sina arbetsvillkor. Förbättrad hälsa och reducerade sjukvårdskostnader. Tecken på sociala/kollektiva effekter som reducerat stigma för arbetslösa samt förbättrad förhandlingsposition för arbetare gentemot arbetsgivare.
Alaska (1980-) <i>Villkorslös utbetalning vinstöverskott till samtliga invånare</i>	Ingen förändring i heltidsanställningar, ökning deltidsanställningar, ökning behov av lokal arbetskraft. Reducering lönearbete för kvinnor i relation med lönearbetande man. Ökat entreprenörskap. Substantiell reduktion fattigdom hos ekonomiskt utsatta grupper. Reduktion skulder och ökat sparande i anslutning till utbetalningar.
USA (1997-) <i>Villkorslös utbetalning vinstöverskott samtliga Cherokee Nation</i>	Positiv effekt på hälsa och välbefinnande; minskad användning av tobak, alkohol. Minskad ungdomsbrottslighet, förbättrade skolresultat för ungdomar.
Iran (2010-) <i>Villkorslös utbetalning till samtliga invånare</i>	Inga tecken på reducerad arbetstid/deltagande på arbetsmarknad. Viss positiv arbetsmarknadseffekt för kvinnor och egenföretagande män.

Tabell 2 (forts.): Basinkomst – var, när, hur, och vad leder det till?

Var, när, hur?	Vad leder det till?
Namibia (2008–09) <i>Basinkomst (mättnadsplats)</i>	Förbättrad hälsa, reducerad undernäring, fattigdom och skuld, ökat sparande, reducerad kriminalitet
Indien (2010–13) <i>Basinkomst (RCT + mättnadsplats)</i>	Reducerad fattigdom, reducerad skuldsättning, reducerat beroende av markägare, ökning i egenföretagande. Reducerad ohälsa och olyckor. Förbättrad skolnärvaro barn och unga.
Kanada (2017–18) <i>Negativ inkomstskatt till personer under fattigdomsgräns (avbrutet)</i>	Reducerade hinder för lönearbete, möjligheter till rörlighet mot lönearbeten med bättre arbetsvillkor. Investeringar i och förbättring av anställningsbarhet. Förbättrad fysisk och psykisk hälsa, upplevelse av tillförsikt och tillit, ökad möjlighet att själv kontrollera och planera sin tillvaro långsiktigt. Reducering av skulder, ökning av sparande.
Finland (2017–18) <i>Basinkomst till arbetslösa (RCT)</i>	Ökning dagar i anställning för experimentgrupp. Ökad arbetsmotivation. Reduktion i stress, depression. Förbättring kognitivt fungerande, tillit till framtid, andra, och institutioner. Upplevelse av större möjlighet att vara i kontroll av och planera sin tillvaro långsiktigt.
Nederländerna (2017-) <i>Mottagare försörjningsstöd i fyra kommuner</i>	Ännu inga resultat.
Kenya (pågående) <i>Basinkomst (RCT + mättnadsplats)</i>	Reducerad svält, lägre incidens av sjukdom (exempelvis depression) och reducerade sjukhusvistelser.
USA (pågående) <i>Privatfinansierat till låginkomsttagare i staden Stockton</i>	Preliminära resultat tyder på förbättrad psykisk hälsa, möjligheter att engagera sig i meningsfulla sociala aktiviteter och att kvalificera sig. Ökning i heltidsanställning bland deltagarna.

Positiva konsekvenser – men sällan mer än ett experiment

Sammanfattningsvis finns inga tecken på något uttåg från arbetsmarknaden vid basinkomst, eller att mottagare av basinkomst istället för att lönearbeta kommer ägna sig åt beteenden som kan anses vara kriminella eller omoraliska. I de fall en reduktion i antalet lönearbetade timmar sker, handlar det om en reduktion från överarbete, en rörlighet till studier eller annat arbete i betydelsen produktiv eller socialt värderad aktivitet, och i vissa fall att basinkomsten används för återhämtning eller att kompensera för reducerad arbetsförmåga, något som mer generösa sociala trygghetssystem (som det svenska) oftast betraktar som giltiga orsaker till att tillfälligt lämna arbetsmarknaden. Vidare finns tydliga tecken på förbättrad hälsa, speciellt psykisk hälsa relaterad till stress genom exempelvis ökade upplevelser av autonomi, kontroll över sin tillvaro och tillit. En intervention med basinkomst kan härmed ses som en såväl rehabiliterande som aktiverande åtgärd.

Basinkomstexperiment har från de första i USA och Kanada 1970–1980 till de senaste i Kanada och Finland 2016–2018 visat sig vara känsliga för politiska förändringar. Till skillnad från privatfinansierade experiment kräver statligt finansierade experiment ett politiskt stöd, och politiska beslut och förändringar har vid upprepade tillfällen förändrat förutsättningarna och därmed möjligheten till att studera och utvärdera experimenten, eller till och med abrupt avbrutit dem. De första i USA och Kanada initierades i en vilja att reducera fattigdom och ojämlikhet under de för detta gynnsamma politiska vindar som blåste under 1960-talet, vindar som vände när 1980-talet närmade sig och på flera sätt tvingade fram prematura analyser av resultat som ledde till flera misstolkningar (Widerquist, 2005).⁸ Debatten dog utan någon konsensus av resultatens betydelse för policy. 1800 lådor med data från Mincome i Kanada återupptäcktes närmast av en slump vid början av 2000-talet, och när intresset för basinkomst återuppväckts lyckades forskare säkra finansiering för att analysera materialet (Widerquist, 2018a). Experimentet i Ontario avslutades i förtid vid ett politiskt maktskifte där experimentet avbröts innan resultaten hade analyserats (Hamilton & Mulvale, 2019). I Finland komplicerades analyserna av samtidiga arbetsmarknadspolitiska förändringar (Kangas et al., 2020) och att det alls kom till stånd har beskrivits som en ”bugg i ett anmärkningsvärt stabilt policylandskap som fokuserar på arbetsmarknadsaktivering” (De Wispelaere, Halmetoja & Pulkka, 2018, s. 15).

Det många anledningar till att basinkomstexperiment inte leder till policyförändringar, men det beror som regel inte på att resultaten pekar på negativa konsekvenser för arbete eller livskvalitet. Politiskt stöd som kan kombineras med vetenskaplighet krävs inte bara

⁸ Ett exempel var resultatet att basinkomsten ökade skilsmässorna, något som senare visade sig vara en missberäkning men fick stort genomslag i media. Skilsmässa sågs som något odelat negativt, och inte som en tänkbar utväg för kvinnor i dåliga relationer som utan basinkomst inte varit möjlig på grund av ekonomiskt beroende. Denna debatt reflekterar hur etiska ställningstaganden påverkar inte bara vad som rapporteras utan även hur det tolkas.

för att besluta om och genomföra ett experiment, utan även för att förvalta resultaten, inte bara för en kort stund utan för flera år. Riskerna är härmed stora att de försvinner, liksom experimentet i Finland som trots uppmuntrande resultat bara väckte mycket uppmärksamhet och snarare än att ha öppnat ett möjligheternas fönster snart försvann ur synhåll liksom "kometen i Muminlandet" (Halmetoja, de Wispelaere & Perkiö, 2019).

Att tolka empiriska resultat utifrån etiska ställningstaganden

Är det bra eller dåligt att lönearbeta mer eller mindre, vad är "normalt", och inte minst: *varför*? 40 timmars lönearbete i veckan anses vara bra för såväl vår hälsa som vår moral och samhället. Vad ligger bakom den siffran? Sedan 1971 är fem arbetsdagar i veckan "normalt". Sedan 1919 begränsas varje arbetsdag till åtta timmar. I Frankrike är en "normal" arbetsvecka 35 timmar. Det pågår studier som undersöker 6-timmars arbetsdagar och 30-timmars arbetsveckor runt om i världen, något som antas ha positiva konsekvenser för både anställdas hälsa och för verksamheten. Vi anser sällan vare sig lediga helger eller semester vara passiviserande eller något negativt – många skulle nog protestera om vi förlorade det. I Sverige kan många avnjuta en relativt generös betald semester varje år, något som vi ser som normalt men som är långt ifrån vanligt internationellt och kanske av utomstående betraktare till och med ses som både omoraliskt och fördärligt.

Är allt arbete som resulterar i en lön mer värt än arbete som inte gör det – kan man bidra till samhället även utanför ett lönearbete? Kvinnor har arbetat utan inkomst med hem och barn i hundratals år och mycket arbete sker utan förväntan om en lön på något sätt (exempelvis skrev Franz Kafka sina böcker utan att ens vilja publicera dem och dog innan de var i närheten av att resultera i en inkomst). På motsatt vis finns lönearbeten som bidrar till ohälsa, miljöförstöring, lidande och klimatförändringar, med kostnader för både individen och samhället.

Diskussion

I det här avsnittet integrerar vi de empiriska resultaten från basinkomstexperiment med de lokala förutsättningarna för samordningsförbundens insatser med hjälp av teorier och forskning om bland annat stress, hälsa och arbetsmotivation. Förankringen av empiriska resultat i teori underlättar inte bara för en kritisk förståelse och diskussion av resultatet utan även för utvecklingen av en programteori, som är ett grundläggande inslag vid en eventuell intervention. Denna illustreras i Figur 2 (s. 49).

I intervjuerna framkommer dels en problembild kopplad till nuvarande system och förhoppningar att kunna reducera hinder och göra processen smidigare, dels en tillit till de nuvarande förutsättningarna. Det samhällsliga trygghetsnätets komplexitet och den ekonomiska osäkerhet som uppstår skapar både praktiska hinder och en stor oro och stress som uppfattas som destruktiv för rehabilitering, hälsa och processen mot arbetsmarknadsdeltagande. En tillit finns främst till möjligheterna att använda ekonomiska incitament för att frammana aktivering och följsamhet.

Sammanställningen av resultat från basinkomstexperiment visar att mottagare av basinkomst upplever förbättringar i fysisk och främst psykisk hälsa. Basinkomst leder till reducerad stress och oro, ger möjligheter till kontroll över sin egen tillvaro och att kunna planera långsiktigt efter egna mål, samt ökad tillit till såväl sin egen förmåga som till andra personer och institutioner. Avseende lönearbete finns inget som tyder på att mottagare av basinkomst skulle sluta arbeta. Snarare sker en *förändring i arbete/aktivitet*: från dåliga lönearbeten till bättre via en period av arbetslöshet, från lönearbete till studier eller annat produktivt bidrag till samhället. Vidare sker en *utjämning* där arbetslösa har bättre möjligheter att komma i arbete och överarbete minskar. Resultat från experiment avseende såväl arbete som hälsa och livskvalitet kan förstås genom teorier om arbetsmotivation, stress och hälsa där *resurser* är centralt.

Inte bara lokala processproblem

Samordningsförbundens insatser syftar till att hjälpa personer långt från arbetsmarknaden att närma sig denna, genom att samordna insatser som kräver samverkan mellan deras medlemmar Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, kommuner och regioner, alternativt initiera projekt för personer som faller mellan dessa aktörers ansvarsområden. Denna verksamhet syftar i sin tur till att möjliggöra självförsörjande snarare än beroende av

försäkringsförmåner från socialförsäkringen eller ekonomiskt bistånd från kommunerna. Detta innebär att processen i olika utsträckning även involverar investeringar i rehabiliterande insatser för personer med nedsatt arbetsförmåga, och i anställningsbarhet för personer som har svårt att konkurrera med mer anställningsbara medborgare på arbetsmarknaden.

Komplexitet och osäkerhet

De processproblem som framkommer i intervjuerna handlar främst om den ekonomiska ersättningen, som kan både stå i vägen för motiverade deltagare att delta i insatser och orsaka en avsevärd stress och oro bland deltagarna. Dessa problem förefaller ha sin grund i komplexiteten och kontrollbehovet hos regelsystem och praxis. Komplexa, fyrkantiga och föränderliga regelverk innebär ett hinder som inte försvinner även om deltagarna är motiverade för insatsen och att gå vidare. Detta rimmar väl med tidigare forskning, och utgör exempelvis en av anledningarna bakom basinkomstexperimentet i Nederländerna (Birnbäum et al., 2021). Det regelverk som sjukskrivna behöver hantera är komplext och kräver en avsevärd kompetens (Karlsson, Seing, Sandquist & Ståhl, 2020). Att behöva besvara frågor om ekonomisk och social situation kan upplevas som kränkande och situationen karaktäriseras ofta av skam, rädsla och uppgivenhet (Bertilsson, Hensing & Wängnerud, 2019). Ansökandet om försörjningsstöd har beskrivits som associerad med bristande respekt för den behövandes integritet, autonomi och självbestämmande, som komplext och osäkert, och uppfattas leda till stigmatisering och upplevelser av skam (Panican & Ulmestig, 2016).

Ett av de vanligaste argumenten för basinkomst har att göra med luckor som identifierats i de flesta sociala trygghetssystem, inklusive deras (ökande) komplexitet och risken för godtycklighet gällande gränsvärden för behovsprövning (Widerquist, 2018a). Basinkomst eller negativ inkomstskatt ses som ett alternativ till alltmer detaljerade regelverk och praxis för dessa system, som riskerar att bli alltför komplicerade och resurskrävande både för de som arbetar med att handlägga och administrera och de sökande, och därmed leda till bidragsfällor och godtyckligt gynnande (Friedman, 1968).

Basinkomst som en motiverande resurs

Det finns inget empiriskt stöd för att personer systematiskt säger upp sig från sitt arbete eller slutar söka lönearbeten trots att de får en inkomst utan några krav på motprestation. I den mån deltagare i experimenten arbetar mindre beror det på att de tar tillfället i akt att ägna sig åt omsorgsarbeten, arbeta mindre på grund av funktionsnedsättningar, eller börja studera. Detta kan tolkas som att basinkomsten fyller ut luckor i sociala trygghetssystem

vilket leder till en skenbar minskning i arbetsmarknadsdeltagande – som med ett mer heltäckande socialt trygghetssystem som i Sverige istället skulle ses som ett rimligt utflöde från arbete till föräldraledighet, vård av barn, studier, sjukskrivning, eller tillfällig a-kassa.

Det förefaller även som att deltagarna i samordningsförbundens insatser kan motiveras av annat än pengar. En del anser sig inte behöva hög lön, eller arbeta med något de inte tycker är meningsfullt, trots att deras inkomst är beroende av det. I sin sammanställning lyfter de Paz-Bañez et al. (2020) hur resultatet från basinkomstexperiment tydliggör behovet att ta hänsyn till annat än bestraffningar (hot om utebliven inkomst) för att förklara vad som motiverar till arbete, inte minst psykologiska motivatorer som mål, syfte och nyfikenhet, en vilja att öka sin kunskap och bredda sin kompetens, samt delta i ett socialt sammanhang. Psykologiska och sociologiska teorier om mänskligt beteende tenderar att ha en människosyn där människan i grunden är aktiv och kreativ och där vi har våra mest ”optimala” upplevelser i utmanande aktiviteter (Czikszentmihalyi, 1997) och där vi lider i passivitet och är passiva på grund av lidande (Fromm, 1966). Med detta synsätt är arbete i grunden att betrakta som en kreativ och utvecklande verksamhet om det kan utföras med självbestämmande, men där detta kan omintetgöras och vändas till alienation av dåliga arbetsförhållanden (Alfonsson 2020). Därtill finns grundläggande mänskliga behov av trygghet och tillräckliga resurser som har sin grund i alla människors sårbarhet och kroppslighet (Sayer, 2011).

Till skillnad från ekonomiska teorier om motivation som ofta lyfter (de moraliska) riskerna med att få mer för mindre eller alltför lättvindigt (Dembe & Boden, 2000) lyfter psykologiska teorier hur vi motiveras av resurser (Hobfoll, 1989) och möjligheten att tillfredsställa grundläggande behov av autonomi, kompetens och samhörighet (Gagné & Deci, 2005). Resursbrist, å andra sidan, spelar en avgörande roll både för att begränsa oss som människor och medmänniskor (Fromm, 1966) och till och med riskerar att göra oss sjuka (Hobfoll, 1989; Lazarus & Folkman, 1984).

Basinkomst för att ansamla och bevara resurser

Enligt Hobfolls (1989) resursteori motiveras vi av att ackumulera och bevara resurser. Betydelsen av resurser för såväl motivation och engagemang som stress och ohälsa har testats och bekräftats av modern arbetslivs- och organisationspsykologi (Fagerlind Ståhl, 2021). Resurser är psykologiska, sociala eller materiella ting eller förhållanden som vi värderar i sig själva eller i sin egenskap av att kunna skaffa oss fler resurser, exempelvis hälsa, kompetens eller en utbildning, ett socialt nätverk, liksom pengar och en bostad. Resurser möjliggör ackumulerande av fler resurser: ett socialt nätverk och kompetens kan bana väg för en inkomst, medan den som är fattig har svårt att både nätverka och kompetensutveckla sig.

Basinkomst används i experimenten som en resurs för långsiktiga investeringar i framtida anställningsbarhet. Att se basinkomst som en resurs erbjuder även en förklaring till den arbetsmotivation som framträder i basinkomstexperimenten. I basinkomstexperimenten ovan tillhör mottagarna liksom samordningsförbundens deltagare ofta grupper med i övrigt högst begränsade ekonomiska, hälsomässiga, psykologiska eller sociala resurser, såsom utbildning och kompetens. Det är först vid en trygg och garanterad inkomst som mottagarna i experimenten har *möjligheten* att agera på sin motivation att ansamla fler resurser. Mottagarna beskriver hur basinkomsten reducerade hinder för både lönearbete och deltagande i socialt värdefulla aktiviteter där fler resurser som kompetens, erfarenhet och pengar kan ackumuleras. Tillvaron med villkorat ekonomiskt bistånd ledde till ett närsynt fokus på både kontrollen av villkoren och omedelbar överlevnad. Intervjuerna visar en liknande effekt för samordningsförbundets deltagare för vilka problem kring den ekonomiska ersättningen kräver avsevärd tid och energi. Detta är inte något man kan "rycka upp sig" ur: ekonomisk oro reducerar kognitivt fungerande eftersom det tar upp stor del av en persons mentala resurser (Mani, Mullainathan, Shafir & Zhau, 2013).⁹

Grundläggande psykologiska behov utan villkor

Vår motivation att ansamla resurser kan ses som ett uttryck för självbevarelsedrift, där ekonomiska, psykologiska, sociala och andra resurser hjälper oss att hantera vår tillvaro. Man kan även se motivation som ett naturligt tillstånd hos människan, ett tillstånd som dock behöver näring. Resurser kan sägas vara nödvändiga för att vi ska kunna tillfredsställa vissa grundläggande psykologiska behov: av att känna oss kompetenta, autonoma och samhöriga med andra (Gagné & Deci, 2005). Detta erbjuder en ytterligare förklaring till arbetsmotivationen hos mottagare av villkorslös inkomst. Olika förutsättningar kan antingen främja en *inifrån* kommande motivation, som inte kräver vare sig morot eller piska, eller en *utifrån* kommande motivation där beteendet kräver ständiga närvarande belöningar eller bestraffningar. Behovsprövning och krav på motprestation kräver att mottagaren av inkomsten kontrolleras. En villkorslös inkomst reducerar denna granskning och förflyttar kontrollen och bestämmandet från myndigheter till individen, möjliggör att de själva kan bestämma hur och på vilket sätt de ska agera. Denna autonomi är grundläggande för internaliseringen av motivation. Utan en sådan autonomi riskerar motivationen för aktiviteten stanna vid en respekt eller rädsla för konsekvenserna.

Kravet på motprestation gör varje aktivitet till ett tvång. Ett val mellan följsamhet och inkomst å ena sida och vägran och förlorad inkomst å den andra kan inte sägas vara ett fritt val för den som inte har en ekonomisk grundtrygghet. Den som står långt från

⁹ Forskarna liknar reduceringen i kognitiva funktioner vid tillfällig fattigdom vid den skada som långvarig sömnlöshet eller alkoholism orsakar och drar slutsatsen att varje insats för att reducera fattigdom kan ses som en investering i samhällets kognitiva resurspool.

arbetsmarknaden och har få resurser riskerar att utnyttjas eftersom valmöjligheterna och friheten att säga nej (van Parijs, 1995) i praktiken är obefintliga.

Det är uppenbart att samordningsförbundets insatser på flera sätt är motiverande för många deltagare. De erbjuder möjligheter till samhörighet där deltagarna får uppleva att de behövs och saknas, är delaktiga i något utöver dem själva, och de erbjuder för många möjligheter att utveckla sina färdigheter. Bristande följsamhet hos en liten grupp deltagare kan förklaras med teorin om grundläggande psykologiska behov och huruvida det är rimligt att anta att samtliga deltagare finner de begränsade aktiviteter som erbjuds ge möjlighet att utveckla de färdigheter som finns och värderas.

Osannolikt att *inte* lönearbeta i arbetssamhället

Argumentet att basinkomst leder till ett uttåg från arbetsmarknaden genom att möjliggöra det fria valet att lönearbeta, att säga nej när arbetsvillkoren är dåliga, eller välja att arbeta ideellt eller obetalt kan vara förhastat av fler anledningar. Ett lönearbete ger mer än en lön, mer än social gemenskap och delaktighet: det ger framtida möjligheter, som få kommer välja bort även om ”ledighet för tillfället reas ut” i ett basinkomstexperiment (Laurent & L’Horty, 2005). Möjligheten att leva ett gott liv utanför arbetsmarknaden beror på så mycket mer än en villkorlös och garanterad (och i de flesta förslag väldigt låg) inkomst; exempelvis har möjligheterna att finna tillhörighet, erkännande och självkänsla på andra ställen betydelse (Birnbau, 2021). Möjligheterna till tillfredsställelse av grundläggande psykologiska behov som samhörighet utanför lönearbetet minskar i ett samhälle där de flesta ägnar sig åt lönearbete och drivs till att fortsätta med det av möjligheten att tjäna mer pengar.

Resurser och erfarenheter som främjar hälsa

Hälsa är en förutsättning för såväl arbetsförmåga som anställningsbarhet. En samhällsstruktur som främjar hälsa gör det möjligt för personer att arbeta, vara aktiva, produktiva och kreativa. Motsatsen innebär kostnader för socialförsäkringar i kombination med utebliven produktivitet, och för hälso- och sjukvård. Oavsett om man ser livskvalitet och hälsa som ett relevant utfall i sig eller som en möjlighet att minska samhällets kostnader är de empiriska resultaten avseende hälsa (främst psykisk) relevanta. I stort sett samtliga basinkomstexperiment som undersöker hälsorelaterade utfall finner en förbättring i såväl fysisk som psykisk hälsa (Gibson et al., 2020). Återigen kan detta förstås genom den villkorlösa och garanterade resurs som basinkomst innebär. Att leva med begränsade resurser och framtas friheten att bestämma över sin egen tillvaro har inte bara negativa konsekvenser för motivation utan även för livskvalitet och främst

psykisk hälsa. Man kan här tala om *förebyggande* av ohälsa och stress samt *främjande* av hälsa som något mer än att inte må dåligt eller vara sjuk.

Förebygga ohälsa: stress när resurser hotas

Resurser är inte bara grundläggande för motivation utan även för hälsa, inte minst i fråga om stressrelaterad och psykisk ohälsa. Att utsättas för stress kan leda till psykisk ohälsa som inkluderar depression, utmattning och ångest (Neckel, Schaffner & Wagner, 2017). Kognitiva, sociala eller materiella resurser är nödvändigt för att vi ska kunna hantera tillvarons utmaningar (Lazarus & Folkman, 1984). Att förlora eller bara ställas inför hotet att förlora resurser som pengar, bostad, anseende eller sociala relationer kan ses som den huvudsakliga ingrediensen i stressprocessen som ökar risken för stress (Hobfoll, 1989). Det är i hög utsträckning den sociala kontext vi lever i som både ställer krav på att vi ska hantera olika utmaningar, och i olika utsträckning ställer dessa resurser till individens förfogande (Lazarus & Folkman, 1984). En befolknings hälsa och ohälsa följer en *social gradient* som innebär att risken för ohälsa och sjukdom är beroende av socioekonomisk situation (Marmot, 2004). Den sociala gradienten kan inte förklaras genom individuellt beteende som exempelvis livsstil. Istället står den huvudsakliga förklaringen att finna i den skilda *kontroll* över tillvaron och de skilda möjligheter att *vara en del av det omkringliggande samhället* som personer med olika socioekonomisk status har. Beroende på ekonomiska och sociala resurser varierar den grad till vilken man kan uppleva sig vara i kontroll över sin livssituation och delta i omkringliggande samhälle – och till vilken grad man kontrolleras av omständigheterna och utestängs från möjligheter att vara delaktig.

Behovsprövning och ersättningskriterier som kräver resurser

Ett socialt skyddsnät som kräver behovsprövning, som det kommunala försörjningsstödet, riskerar att förhindra ansamlandet av nödvändiga resurser och härmed orsaka stress. I intervjuerna med personer som arbetar i samordningsförbundets insatser framkommer att även den bedömning av arbetsförmåga som krävs för sjuksättning kan leda till försämrad hälsa för deltagarna för en lång tid. Detta är inte något nytt utan bekräftas av tidigare forskning som visar att behovsprövning och andra bedömningar ökar stress, ångest och oro för sjukskrivna (Nordgren & Söderlund, 2018) och personer som ansöker om försörjningsstöd (Ulmestig 2013). Förbättringar i psykisk hälsa hos mottagare av basinkomst kan förklaras genom att de inte längre hotas med att framtas sin inkomst och vad det innebär i fråga om resursförlust och reducerade möjligheter att hantera tillvarons utmaningar.

Krav på motprestation för resurser

Deltagarna i samordningsförbundets insatser, liksom ofta även mottagarna av basinkomst i experiment, står långt ifrån arbetsmarknaden på grund av begränsningar i arbetsförmåga och hälsa, kognitiva-, språkmässiga eller sociala färdigheter. Med andra ord har de på olika sätt begränsade resurser att hantera tillvaron med. För någon med begränsade resurser riskerar krav på motprestation att utgöra en ytterligare källa till stress och relaterad psykisk ohälsa. I intervjuerna med personal vid samordningsförbundets försteg med deltagare längst ifrån arbetsmarknaden framkommer att tidsaspekten är problematisk och att myndigheter ställer krav på motprestation i en takt som är problematisk ur rehabiliteringssynpunkt. Höga krav utgör en avsevärd risk för stressrelaterad ohälsa som utmattning och depression (Harvey et al., 2017; Fagerlind Ståhl, 2021), vilket för övrigt inte är någon ovanlig bakgrund för deltagare i samordningsförbundets verksamhet (Backman et al., 2020). Kraven behöver sättas i relation till deltagarnas resurser. Någon som har få resurser – hälsomässiga, kognitiva, ekonomiska eller sociala, som har nedsatt arbetsförmåga eller nätt och jämnt är anställningsbar – är också mer utsatt för att förlora resurser (exempelvis sin inkomst) och kommer ha svårare att börja samla på sig resurser jämfört med någon som är mer resursstark (Hobfoll, 1989).

En negativ cirkel av allt färre resurser

Behovsprövning och krav på motprestation riskerar för de mest resursfattiga grupperna både förhindra uppbyggnaden av en ”resurspool” som krävs både för ekonomisk självständighet och livskvalitet, liksom rehabilitering för den som behöver det. Frånvaron av behovsprövning liksom krav på motprestation kan ses som en preventiv eller rehabiliterande insats som kommer de mest utsatta i samhället till gagn. I flera experiment är det också de personer som är mest utsatta som rapporterar förbättringar i hälsa. Som Hamilton & Mulvale (2019) formulerar det i artikeln ”Human again” så kan det för någon som aldrig har behövt vara sant fattig vara svårt att förstå vilken livsomvälvande förändring några hundra regelbundna dollar i månaden kan innebära för den som lever i fattigdom (s. 594).

Möjligheter till hälsofrämjande erfarenheter – med och utan villkor

Att uppleva sig vara i kontroll över sin egen tillvaro är inte bara grundläggande för att ohälsa och sjukdom ska förebyggas – det är också ett fundament för en rörelse mot hälsa, eller salutogenes. Enligt Antonovsky (1996) är en känsla av sammanhang avgörande för en process mot hälsa. Känsla av sammanhang innebär att utmaningar och svårigheter i tillvaron upplevs som *meningsfulla* men också *begripliga* eller möjliga att förstå, och slutligen även *hanterbara* genom att nödvändiga resurser (inom personen och i personens omgivning) finns tillgängliga. Det finns en risk att personer som står långt ifrån

arbetsmarknaden och utsätts för behovsprövning, strikta ersättningskriterier eller avkrävs motprestation i aktiviteter upplever brister avseende meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet. Deltagare i basinkomstexperiment rapporterar en ökad möjlighet att delta i meningsfulla, ofta sociala, aktiviteter. Möjligheten att med basinkomst byta fattigdomsfällan och ett närsynt fokus på omedelbar överlevnad mot att planera sin tillvaro och sin ekonomi autonomt och på lång sikt reducerar sannolikt inte bara psykisk ohälsa, som resultaten från experiment visar. Det ökar sannolikt även deltagarnas upplevelse av meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet och ger därmed en möjlighet att röra sig mot hälsa och livskvalitet.

Skillnaden mellan krav och möjligheter

Att erbjuda möjligheter är inte detsamma som att ställa krav. Att erbjuda en möjlighet till att delta i insatser och aktiviteter är på flera sätt det motsatta till att kräva deltagande. I det första fallet erkänns individens frihet att själv bestämma över sitt eget sinne, sin kropp och sin tid. I det senare elimineras denna valfrihet genom att individen kontrolleras och konsekvenser av beteendet innebär att valfriheten i praktiken fräntas individen. Samordningsförbundens deltagare har behov av stöd för att kunna få den arbetsförmåga och kompetens som behövs för att ta sig in och konkurrera på arbetsmarknaden. Det finns inget i resultaten från basinkomstexperiment som antyder att basinkomsten kan ersätta hälso- och sjukvård, utbildning eller praktik. För att rehabilitering såväl som kompetensutveckling och färdighetsträning ska kunna äga rum krävs strukturella insatser utöver en villkorlös inkomst. En villkorlös inkomst förefaller kunna *underlätta* inte minst rehabilitering.

För de arbetsgivare som erbjuder praktikplats och liknande inom ramen för samordningsförbundens insatser skulle en villkorlös inkomst som utbetalas av en myndighet inte förändra verksamhetens villkor för deltagande i insatserna. Möjligheten att delta i insatser är även vid en villkorlös inkomst fortfarande villkorad efter regler för exempelvis tider, uppgifter och ordning, och bristande följsamhet kan innebära att platsen går till någon annan, på samma sätt som möjligheten att lönearbeta hos en viss arbetsgivare vid basinkomst i ett helt samhälle är villkorat efter arbetsgivarens regler och vilja att anställa och behålla anställda.

Etiska perspektiv på att hjälpa den Andre

Vad är hälsofrämjande? Vad som anses vara hälsofrämjande respektive patologiskt har varierat genom tiderna, och i många fall har samhällets klassificering av moralisk egentillräcklighet legat till grund för antingen kriminaliserande eller patologiserande: fattiga som drivs av mörka impulser snarare än rationalitet, är oförmögna att ta sig fram på egen hand genom hårt arbete och lätt distraheras av sinnliga nöjen; kvinnor som är oförmögna att vara logiska och istället låter sig vägledas av känslor. Det gemensamma för dem är att de tilldelades en moralisk oförmåga att göra "rätt" val (Bauman, 1995).

I vilken utsträckning litar vi på att våra medmänniskor kan förvalta frihet och autonomi, och i vilken utsträckning anser vi att någon behöver sätta upp regler som får sanktioner om de bryts, för att andra ska kunna agera "rätt"? Enligt Bauman (1995) hyllar vi frihet men är rädda att "andra" inte ska kunna hantera den. Därför försöker vi ständigt begränsa friheten för de grupper vi tror ska välja "fel" eller agera (själv)destruktivt. Vishet förknippas ofta med pengar, så det anses ofta önskvärt att begränsa fattigas frihet.

Att definiera hälsa och hälsofrämjande innebär alltid en moralisk risk. Vad som anses friskt och hälsofrämjande riskerar att färgas av socialt definierade värderingar snarare än någon objektiv eller vetenskaplig "sanning" – värderingar som i sin tur styr resursfördelning och rekommendationer av behandlingar eller insatser under förevändningen att det är "för folkets eget bästa" (Antonovsky, 1995, s. 9).

I vilken utsträckning har vi rätt att bestämma över någon annan? Hälso- och sjukvården verkar enligt autonomiprincipen som innebär att patienten har självbestämmande och kan tacka nej till behandling. Även om välfärdssystemet agerar med intentionen att motverka ohälsa och främja livskvalitet ges ingen reell möjlighet för individen att vägra "behandling". Omsorg om den Andres välfärd kan omärkligt förvandlas till makt där den som ger omsorgen, med de bästa intentionerna, fråntar den andre dennes autonomi (Bauman, 1995).

Attityder till villkorslöshet: en fråga om förtjänande

I intervjumaterialet framträder ett mönster i resonemanget kring och attityder till villkorslöshet. Materialet är litet, men mönstren följer tydligt tidigare forskning kring förtjänande. Beroende på i vilken utsträckning intervjupersonen är involverad med deltagarna i dagligt arbete och i vilken utsträckning de ansvarar för att verksamheten ska gå runt skiljer sig inställningen till villkorslösheten. Den största oron för deltagarnas

välbefinnande i relation till nuvarande behovsprövning och krav på motprestation återfinns hos intervjupersoner som arbetar med att stödja och rehabilitera deltagare som står långt från arbetsmarknaden. Dessa intervjupersoner ser hur deltagare riskerar att (tillfälligt) försämrans inför behovsprövning och hur krav på motprestation överstiger deras resurser. Intervjupersoner med mer övergripande ansvar för verksamheten uttrycker att krav på motprestation och det tvång som detta möjliggör utgör en nödvändighet för att motivera (vissa av) deltagarna. Det finns en rädsla att deltagare i vissa fall kommer förlora alla incitament till att delta om hotet om förlorad inkomst inte kan användas. Farhågorna och tveksamheten hos intervjupersoner med mer ansvar för verksamheten och mindre nära kontakt med deltagarna är ett eko av det motstånd till basinkomst som uttrycks hos företagsledare och arbetsgivare som fruktar att ingen kommer vilja arbeta i deras verksamhet om de inte kan tvingas till det (Calnitsky, 2018). Villkorslösheten reducerar de fattigas ”desperation” (Widerquist, 2005) vilket vanligtvis gör att vilket arbete (eller annan motprestation) som helst måste accepteras, oavsett förutsättningarna. Resultaten från basinkomstexperiment stödjer företagsledarnas och arbetsgivarnas farhågor: mottagare av basinkomst använder också sin frihet att säga nej till de sämsta villkoren.

Attityder gentemot villkorslös inkomst har systematiskt visat sig följa vissa ”kriterier för förtjänande”, som bland annat inkluderar huruvida man kan identifiera sig med mottagaren, anser att mottagaren visar ”rätt” attityd, och anses vara i verkligt behov eller nöd (Rosetti et al., 2020). Äldre, sjuka och funktionsvarierade ses generellt som mer förtjänta av samhällets stöd, medan arbetslösa och invandrare i högre utsträckning ses som ansvariga för sina egna svårigheter (Perkiö, 2020).

Den granskning som behovsprövningen innebär och kontrollen av adekvat motprestation riskerar att förstärka en uppdelning av samhället i ”vi som arbetar” och ”de där som snyltar”, utan någon större hänsyn till de strukturella förutsättningar som gör att inte alla kan arbeta och att vissa behöver stöd. Behovsprövning och krav på motprestation kan ses som ett sätt att gallra ut de som är ”oförtjänta” av stödet (Ulmestig et al., 2021).

Strukturella problem eller individens val?

Att se arbetslöshet som ett individuellt val innebär att strukturella förutsättningar ignoreras. Myten om individens möjlighet att välja sin tillvaro, ekonomiska situation och hälsostatus är ofta en förklaring som finns nära till hands (Fagerlind Ståhl, 2021; Smail, 2005) och som erbjuds i politiska såväl som ekonomiska riktlinjer, vilka i allt högre utsträckning håller individen ansvarig för sin utsatthet och för att ta sig ur fattigdom såväl som sjukdom.

Att göra individer ansvariga för fattigdom, arbetslöshet och psykisk och fysisk ohälsa innebär inte bara att man blundar för strukturella och miljömässiga förutsättningar. Det reproducerar en uppdelning av samhället mellan de som har ”valt rätt” och de som

har ”valt fel”, det förflyttar fokus och bördan för ansvaret från problemets orsaker till dess symptom, vilket också reducerar möjligheterna för lösningar. När individer ses som ansvariga för sina svårigheter ses de oftare som oförtjänta av hjälp eller bistånd (Perkiö, 2020). Behövande själva använder också de förklaringar som erbjuds för att förstå sin tillvaro, och kanske hoppas på förändring. Intervjuer med unga män i extrem fattigdom i Sydafrika liksom med besökare vid soppkök i Finland finner samma svartvita kategorisering av behovande i förtjänta och oförtjänta, baserat på individuella karaktäristika som moral och ”lathet” (Dawson & Fouksman, 2020; Linnanvirta et al., 2019). Det antas genomgående att odefinierade men ofta kulturellt eller etniskt olika är de ”andra” som är lata och omoraliskt kommer utnyttja systemet. Logiken med att ”bekämpa fattiga, inte fattigdomen i sig” (Ulmestig m.fl., 2021; s. 31) följer en tusenårig logik som reproducerats och institutionaliserats genom olika system.

Arbetslinjen och samhällets förändring

Arbetslinjen har under de senaste hundra åren stadigt styrt arbetsmarknads- och välfärdspolitiken oavsett politiska vindar. Under arbetslinjens hundra år har det hunnit hända mycket som påverkar både arbetsmarknad och välfärd, till exempel:

- Produktions- och serviceprocesser har kontinuerligt effektiviserats och fortsätter att göra det. Automatiseringen gjort att tekniken i allt högre utsträckning kan avlasta oss vår arbetsbörda (i alla fall i teorin). Automatisering och effektivisering leder till förändrade behov av arbetskraft och produktion (Gorz, 1999), att stabila och adekvat betalda arbeten kommer fördelas alltmer ojämnt i samhället samtidigt som vinsterna alltmer ackumuleras i händerna på ett fåtal (Birnbbaum, 2021).
- Ökande global konkurrens får arbetsgivare att vilja vara flexibla vilket i sin tur gör att anställda allt oftare behöva acceptera otrygga och tidsbegränsade anställningsvillkor (Arbetsmiljöverket, 2018). Personer med tillfälliga och osäkra anställningar riskerar att gå miste om förmåner i en socialförsäkring som baseras på den traditionella synen på arbete.
- Psykisk stressrelaterad ohälsa har upptäckts, kopplats till arbetsmiljö och arbetsvillkor, och utvecklats till en ”modern epidemi” (Neckel et al., 2017). Det blir uppenbart att arbete kan vara skadligt och att ett heltidsarbete inte per automatik är en rehabiliterande eller hälsofrämjande kur.
- Människligheten har genom produktion och konsumtion börjat lämna så tydliga avtryck på klimatet att vi lämnat tiotusentals år med stabilt klimat bakom oss och nu befinner oss i vad som har definierats som en ny era i jordens historia. Antropocen definieras av att människan har gjort sig till den viktigaste förändringsagenten i den globala ekologin (Lewis & Maslin, 2015), med konsekvensen att värmeböljor, skogsbränder

och översvämningar blir en allt vanligare syn. Detta gör att ledord som tillväxt och produktion kan behöva omvärderas, med konsekvenser för arbetslivet.

Under dessa hundra år har innebörden i arbetslinjen skiftat med tiden och mellan aktörer (Junestav, 2014): ”vad som läggs i begreppet arbetslinjen tycks alltså främst bestämts av vilka avsikter de politiska aktörerna haft” (s. 15). Under de förändringar som har skett har dock *arbete* i arbetslinjen fortsatt innebära aktivitet 40 timmar i veckan i syfte att få en lön, oavsett om det är någon värdefull aktivitet eller ”tomt arbete”¹⁰ (Paulsen, 2017) eller till och med ”bullshit jobs”¹¹ (Graeber, 2018). Basinkomst kan betraktas som en postproduktivistisk idé med ett annat perspektiv på vad som motiverar människor att engagera sig i samhälleligt meningsfulla aktiviteter, där lönearbete inte nödvändigtvis utgör den centrala arenan för individuell eller samhällelig utveckling (Ståhl, 2019). Genom att möjliggöra friheten att säga nej (van Parijs, 1995) innebär basinkomst ett hot mot arbetslinjen – men bara så länge denna hundra år gamla syn på ”arbete” fortsätter utgöra normen. En moderniserad arbetslinje kan å andra sidan tänkas härbärgera också en idé om en garanterad basinkomst, utan att detta behöver ses som ett hot mot människors arbetsmarknadsdeltagande. Förändrade förutsättningar för vår tillvaro nu och i framtiden manar till att åtminstone överväga förändrade synsätt på arbete, produktivitet och fördelning av resurser.

¹⁰ Roland Paulsen talar om ”tomt arbete” som betald arbetstid som ägnas åt annat än arbetsuppgifter, en slags betald sysslolöshet och leda som är allt annat än behaglig.

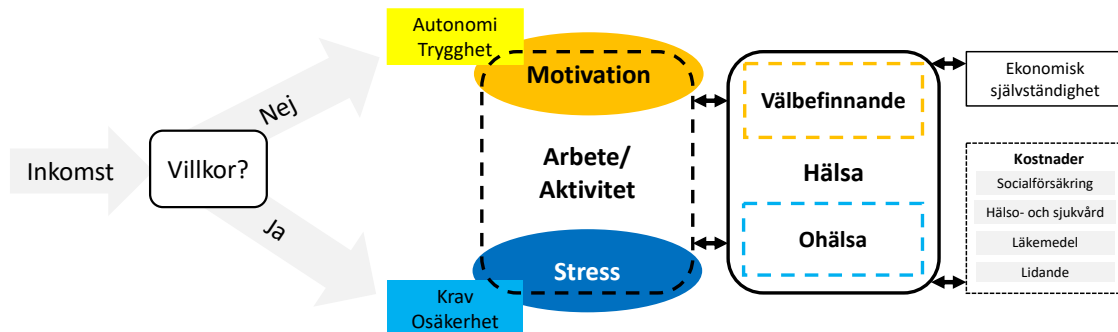
¹¹ Med ”bullshit jobs” menas lönearbeten som upplevs vara så meningslösa, onödiga eller omärkligt fördärliga att inte ens den anställde själv kan försvara deras existens.

Intervention inspirerad av basinkomst

Resultat från basinkomstexperiment pekar på fördelar med en villkorslös och garanterad inkomst som är relevanta för samordningsförbunden och för att reducera hinder i processen mot lönearbete och livskvalitet. Resultatet tyder på att basinkomst kan ses som en aktiverande såväl som rehabiliterande och hälsofrämjande intervention. I det här kapitlet presenteras en programteori utifrån den föregående resultatdiskussionen, varefter vi undersöker vilka praktiska möjligheter som finns för SCÖ och andra samordningsförbund att låta sig inspireras av basinkomst med syftet att göra processen mot livskvalitet och arbetsmarknadsdeltagande för deltagare smidigare. De experiment som genomförts runt om i världen pekar på liknande resultat, och snarare än att utforma ytterligare ett experiment som syftar till att bekräfta, fördjupa eller falsifiera dessa resultat kan det för samordningsförbundens syfte vara mer lämpligt att utforma, implementera och utvärdera en intervention inspirerad av basinkomst. Vår förhoppning är att även andra aktörer med förändringsvilja och innovationsförmåga kan ha nytta av diskussionen.

Programteori för en basinkomstinspirerad intervention

Basinkomst beskrivs ofta som ett annat paradig än det som råder i svensk arbetsmarknads- och välfärdspolitik. Arbetslinjen och fokus på aktivering lyfts ofta fram som en grund för denna politik. I ovanstående litteratursammanställning har vi dock pekat på hur basinkomst varken tycks leda till att människor arbetar mindre, eller att de passiviseras. Utifrån dessa empiriska resultat och litteratur om motivation, hälsa och arbete föreslår vi därför en programteori som en grund för möjliga interventioner inspirerade av basinkomst (Figur 2). Teorin är resursorienterad och utgår ifrån att basinkomst kan fungera som en aktiverande och motiverande intervention för grupper som står utanför arbetsmarknaden, och därmed möjliggöra en alternativ strategi för att öka människors arbetsmarknadsdeltagande.

Figur 2: Programteori utifrån empiriska resultat och litteratur om relationen mellan motivation, hälsa och arbete.

En inkomst, oavsett källa, utgör en ekonomisk *resurs* som skyddar mot vidare resursförlust samt gör det möjligt att samla fler resurser som kompetens, ett socialt kapital och hälsa. *Stress* riskerar att uppstå genom den *osäkerhet* som behovsprövning eller ersättningskriterier innebär, och när krav på motprestation inte upplevs som hanterbara eller överstiger individens övriga resurser (t.ex. hälsa). Dessa villkor reducerar individens *autonomi* men kan placera individen i aktivitet eller lönearbete.

En villkorlös inkomst innebär å andra sidan ett erkännande och stärkande av individens *autonomi* och självbestämmande, något som enligt litteraturen ökar människors *motivation* och möjliggör arbete på egna villkor. Arbete, liksom alla aktiviteter, kan antingen främja motivation eller stress, och därigenom hälsa eller ohälsa beroende på psykosocial arbetsmiljö och villkor. En aktivitet eller ett arbete som erbjuder möjligheter att påverka och fatta beslut, använda sina färdigheter, och delaktighet i en social gemenskap främjar motivation medan en aktivitet eller ett arbete ökar risken för stress ju högre krav (relativt individens resurser) som ställs och ju osäkrare villkoren är.

Hälsa kan ses som ett kontinuum från obehag och sjukdom till upplevt välbefinnande och förmåga att agera för måluppfyllelse. Stress utgör en risk för bland annat psykisk ohälsa som innefattar depression, ångest och utmattning. Möjligheten att tillfredsställa grundläggande psykologiska behov av autonomi, kompetens och samhörighet ökar sannolikheten för en *känsla av sammanhang* där tillvaron upplevs som meningsfull, begriplig och hanterbar. Ohälsa respektive hälsa kan innebära kostnader respektive vinster för såväl samhälle som individ. En person som upplever hälsa och välbefinnande har större sannolikhet att också hantera sin livssituation och därmed kunna vara *ekonomiskt självständig*.

Denna programteori ligger till grund för den följande diskussionen om tänkbara strategier för att prova en intervention inspirerad av basinkomst inom ramen för samordningsförbundens verksamhet.

Juridiska möjligheter för villkorlös inkomst

Basinkomstexperiment har hittills möjliggjorts genom politiska beslut på nationell eller kommunal nivå eller genom privatfinansierade inkomster. En privatfinansierad inkomst innebär helt enkelt att utbetalningar görs från en privatperson eller organisation direkt till individer. När det handlar om statliga eller kommunala pengar så kan det krävas förändringar i rådande regelverk för ersättningskriterier, motprestation eller behovsprövning. Exempelvis gjordes det så kallade tillitsexperimentet i Nederländerna möjligt genom en paragraf i lagen om aktivering som erbjöd undantag från krav på motprestation vid sociala experiment (Birnbaum et al., 2020).

Det har inom ramen för vårt uppdrag inte varit möjligt att granska alla juridiska möjligheter och hinder, och vi uppmanar därför alla som är beredda att låta sig inspireras av basinkomst för utformningen av interventioner att vidare utforska de möjligheter som finns. Vi presenterar här de möjligheter och hinder som vi har kunnat identifiera.

Svårt att ändra regler för sjukskrivna och arbetslösa

Att omvandla inkomsten från sjukförsäkringen eller arbetslöshetsförsäkringen till en villkorlös inkomst i experimentsyfte genom att ta bort ersättningskriterier eller krav på motprestation möter flera hinder. Dessa försäkringar ska säkra inkomsten endast vid perioder av arbetslöshet och sjukskrivning. Att reducera sjukförsäkringen till det existensminimum som basinkomst ofta argumenteras ligga på kommer att innebära att många sjuka skulle få en starkt reducerad inkomst, vilket kan antas utgöra en stressor som förhindrar tillfrisknande och rehabilitering. Det skulle innebära en försämring för vissa, vilket skulle gå emot vetenskapsetiska riktlinjer vid ett experiment. I de flesta experiment har mottagare av basinkomst kunnat fortsätta söka dessa inkomstrelaterade försäkringar utöver basinkomsten, på samma sätt som de har kunnat lönearbeta och få en lön utöver basinkomsten. Det finns vidare ingen juridisk möjlighet att utan lagändringar undanta sjukskrivna från krav på arbetsförmågebedömningar och medicinska underlag, eller arbetslösa från krav på motprestation. Att genomföra en basinkomstinspirerad intervention för sjukskrivna och arbetslösa kräver således beslut på nationell nivå och är ingenting som samordningsförbund kan förväntas genomföra lokalt.

Kommunala möjligheter och skyldigheter

I de flesta experiment med basinkomst ersätter denna det behovsprövade existensminimum som i Sverige motsvaras av försörjningsstöd. Detta är en modell där basinkomst fungerar som ett golv i ett större välfärdssystem, där sjukförsäkringen kan samexistera i princip oförändrad med basinkomsten, något som sannolikt får positiva konsekvenser i form av minskad risk för fattigdom när sjukpenning nekas, och därmed en viss reducering i den ekonomiska stress som idag är kännbar för många sjukskrivna (Ståhl, 2019).

Kommunen har möjlighet och skyldighet att finansiera ekonomiskt bistånd som försörjningsstöd. Den sociala rättigheten till ekonomiskt bistånd förverkligas på lokal nivå genom biståndsbedömningar av socialsekreterare, utifrån Socialtjänstlagen och lokal praxis. Socialtjänstlagen är en ramlag, vars utformning syftar till att möjliggöra flexibilitet och arbetssätt som är anpassade efter lokala behov och önskemål (Ulmestig, et al., 2021). Detta innebär att det för försörjningsstöd finns ett större kommunalt tolknings- och handlingsutrymme jämfört med i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen, och att det därför är rimligt att i första hand fokusera på mottagare av försörjningsstöd om en basinkomstinspirerad intervention ska testas på lokal nivå.

Enligt socialtjänstlagen 4 kap 1§ måste arbetslösa men arbetsföra personer stå till arbetsmarknadens förfogande för att ha rätt till bistånd, om det inte finns godtagbara skäl för att undantagas detta. Detta innebär i praktiken att de måste acceptera krav på motprestationer, exempelvis åtgärder som arbetsmarknadsutbildning, arbetspraktik, kompetenshöjande insatser eller arbetssökarverksamhet. Dessa krav på aktivering eller motprestation är dock *lokalt definierade* av den aktuella kommunen. Vidare har kommunen enligt 4 kap 2§ möjlighet att genom socialnämndens beslut ge frivilligt bistånd utöver det som följer av 1§, vilket inte kan överklagas och som inte behöver omfatta samma krav som bistånd som ges enligt 1§.¹²

Deltagarinkomst

Socialtjänstlagen lämnar alltså möjligheten för kommunen att efter lokala behov definiera vilka krav som ska ställas på de personer som ansöker om bidrag. Frivilligt bistånd kan ges genom socialtjänstlagen 4 kap 2§ och krav kan enligt 1§ anpassas, vilket eventuellt skulle kunna ske för att möjliggöra en intervention inspirerad av basinkomst. I det senare fallet kan Atkinsons (1996) förslag på *participation income* eller *deltagarinkomst* som en ”bakdörr” till basinkomst utgöra en inspiration. Detta förslag liknar basinkomst men kräver ett *deltagande* i utbyte för inkomst – där deltagande inte begränsas till arbetsmarknaden utan inkluderar allt som på något sätt kan sägas bidra till samhället,

¹² Detta har nyttjats exempelvis i Malmö där socialnämnden beslutade om att papperslösa barn skulle ha samma rätt till bistånd som barn generellt.

exempelvis volontärarbete, omvårdnadsarbete eller utbildning. Deltagande i en vetenskapligt genomförd och utvärderad intervention skulle kunna ses som en (heltids)aktivitet i och med att det både bidrar till samhällsnytta genom kunskapsutveckling kring olika strategier för arbetsmarknadsinkludering, och kräver aktivt deltagande i utvärderingar och undersökningar.

För den kommun som inte anser att ett liknande deltagande uppfyller vad de anser vara aktivering vill vi uppmana till att åtminstone använda de möjligheter till flexibilitet som finns i Socialtjänstlagen och låta sig inspireras av basinkomstexperiment som tydligt visar att kontroll, krav och detaljstyrning har en negativ effekt på både arbetsmarknadsdeltagande och livskvalitet och att en trygg ekonomisk ersättning liksom ett förtroende att förvalta den är såväl aktiverande som hälsofrämjande, med de kostnader respektive vinster för samhället som detta innebär.

Möjlighet till utvärdering av heltidsaktivering

Ett beslut på kommunal nivå om en basinkomstinspirerad intervention innebär även en möjlighet för kommunerna att utvärdera sin existerande verksamhet med ekonomiskt bistånd genom en jämförelse med ett alternativ. Trots att kommunala arbetsmarknadsåtgärder årligen kostar miljarder saknas det kunskaper om huruvida kommunernas aktivering är framgångsrik i bemärkelsen av att människor blir självförsörjande (Panican & Ulmestig, 2019). De få studier som finns visar på effekter som går från kontraproduktiva till blygsamt positiva avseende självförsörjning, sysselsättningsgrad och inkomster. Krav på aktivering har visats minska *inflödet* till försörjningsstödet, men inte *utflödet* (Persson & Vikman, 2010). Detta kan tolkas som att aktiveringskrav är en förutsättning som avskräcker även personer som har behov av bistånd från att söka detta.

Det finns i Linköpings kommun ett politiskt beslut om heltidsaktivering för personer med försörjningsstöd, vilket kan ses som ett tydligt uttryck för arbetslinjen där aktivitet anses vara bättre än passivitet ur ett arbetsmarknadsperspektiv. I detta fall tar arbetslinjen också formen av ett disciplineringsverktyg där ekonomiskt bistånd för behövande ska vara förknippat med krav och inte ”vara enkelt”. En basinkomstinspirerad intervention där deltagande i studien erbjuds som en aktivitet skulle kunna ta emot de personer som kommunen inte lyckats hitta andra aktiviteter till. Att en liknande intervention också utvärderas vetenskapligt innebär en värdefull möjlighet för kommunen att få sina befintliga insatser utvärderade och granskade enligt samma krav som ställs på förslag på alternativ och förändring.

Finansiering av intervention och utvärdering

Den mest framkomliga strategin för finansiering av en basinkomstinspirerad intervention på kommunal nivå är att deltagares basinkomst finansieras genom den kommunala budgeten för försörjningsstöd, där denna kostnad beräknas vara ungefär densamma som att betala ut försörjningsstöd enligt rådande principer. Utvärderingen av interventionen kan finansieras av samordningsförbundens medel, eller via externa finansiärer. Tidigare verksamheter i SCÖ har utvärderats av en verksamhetsdoktorand, finansierad av samordningsförbundet, vilket borde vara en möjlighet även i detta fall. Vetenskaplig handledning kan då arrangeras genom samarbete med universitet.

Det är också tänkbart att forsknings- och innovationsfinansiärer, såsom Europeiska Socialfonden eller VINNOVA, skulle kunna bidra med finansiering om försöket beskrivs som ett led i en vetenskaplig utvärdering. I forskningssyfte skulle även finansiering från forskningsråd vara en möjlighet för att finansiera utvärdering, även om detta kräver att annan finansiering täcker kostnader för deltagares basinkomst. Ett mindre basinkomstförsök skulle i teorin kunna vara möjligt att genomföra även med privatfinansiering om någon sådan kan säkras.

En politisk vilja krävs

Utformningen av basinkomstförsök förutsätter ”att man bemästrar kompromissandets konst” (Birnbäum et al., 2020, s. 66). Huruvida ett experiment eller en intervention blir av och tillåts utvärderas vetenskapligt handlar i slutändan om politisk vilja – om inte en vilja att undersöka alternativ och arbeta med effektivisering av processer så åtminstone ett accepterande av att något sådant pågår och ska få pågå. Politiska ställningstaganden handlar i grunden om etik och ideologi, och vilka regler var och en anser bör styra medmänsklighet och socialt liv. Risken är stor att ingen rapport kommer kunna leda vidare till en intervention oavsett vad empirin visar, så länge det finns politiker vars etiska ställningstaganden går emot basinkomst.

Utformning av intervention

Utformningen av en basinkomstinspirerad intervention beror till stor del på juridiska, ekonomiska och politiska möjligheter. Vissa punkter är dock nödvändiga att säkerställa ur såväl etisk som vetenskaplig synpunkt:

- En intervention behöver utformas så att den kan utvärderas vetenskapligt med metodologisk transparens. Det innebär att utformningen behöver möjliggöra utvärdering med baslinjemätning, uppföljning, samt möjlighet till replikering.

- En tydligt formulerad programteori behöver vägleda interventionen (Strindlund, 2020) som baserat på teori och tidigare forskning beskriver antaganden om mekanismer och kan styra valet av variabler. Variabler mäts initialt vid en baslinjemätning och därefter vid uppföljningar för att följa förändringar över tid. För en basinkomstinspirerad intervention kan den programteori som presenterades i Figur 2 fungera som utgångspunkt. Denna kan behöva specificeras ytterligare när detaljerna för interventionen klargjorts.
- Interventionen bör löpa över minst två år för att det ska vara möjligt att fånga effekter (Widerquist, 2018a; Standing, 2019).
- Vid ett vetenskapligt experiment ställs etiska krav på informerat samtycke och möjlighet att lämna experimentet. I detta fall innebär det att den som hellre vill ha en behovsprövad än en villkorlös inkomst ska ha rätt till det. Ingen ska få det sämre genom att delta. Det är uppenbart att samordningsförbundens olika insatser kan vara viktiga för deltagarnas rehabilitering eller process mot både arbetsmarknaden och bättre livskvalitet, och personer som behöver rehabiliterande insatser och stöd måste även vid en intervention få det stöd de behöver. Detta innebär även att ingen kommer få en reducerad inkomst genom att delta i interventionen.

RCT, mättnadsplatser eller realistisk utvärdering

RCT-studier och mättnadsplatser har varit de vanligaste studiedesignerna vid basinkomstexperiment (Widerquist, 2018a). Vid en RCT-studie bör experimentgruppen och kontrollgruppen vara så lika varandra som möjligt, och i största möjliga mån behandlas på samma sätt fränsett experimentvariabeln. En mättnadsstudie skulle innebära att en hel population inom ett område fick motsvarande basinkomst. Med tanke på svårigheten att i sociala experiment säkerställa att kontroll- och experimentgruppen är så lika som möjligt fränsett experimentvariabeln (villkorad respektive villkorlös inkomst), samt osannolikheten att i nuläget åstadkomma en mättnadsplats med basinkomst till samtliga medborgare vill vi även föreslå två andra modeller: realistisk utvärdering samt implementeringsutvärdering.

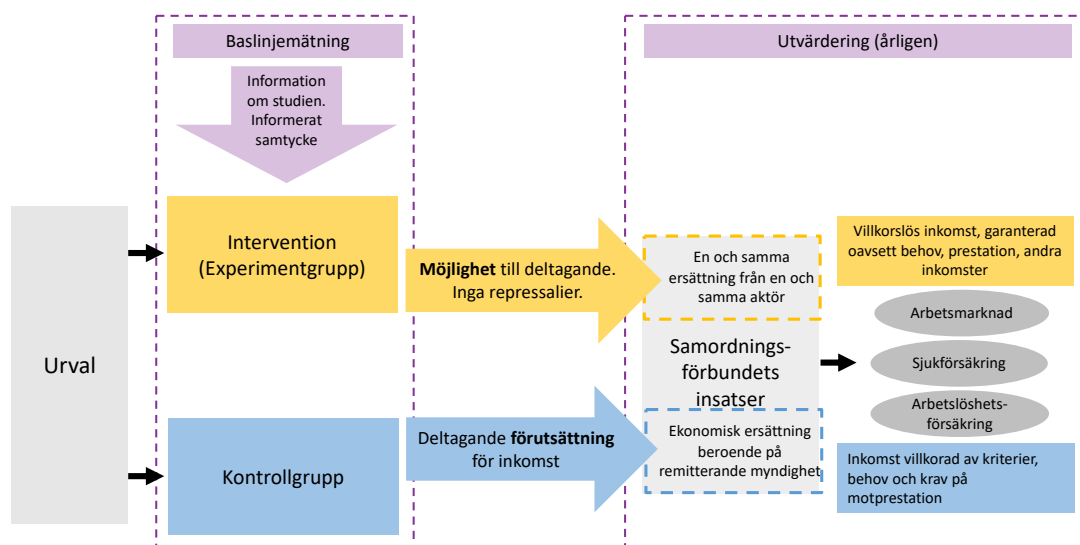
- *Realistisk utvärdering* tar i högre grad än RCT hänsyn till den lokala kontexten, såsom den socioekonomiska och politiska miljön där en intervention eller ett experiment genomförs (Pawson & Tilley 1997). Här läggs särskilt fokus på de kausala mekanismerna i en intervention och hur en insats är tänkt att påverka vissa utfall. Modellen gör det möjligt att studera variationer i utfall där samma insats kan fungera olika för olika individer givet deras skilda livssituationer, där de tänkta mekanismerna kan ha olika effekt, eller ingen alls.
- *Implementeringsmodeller* har utvecklats inom hälsoforskningen och avser olika individuella eller organisatoriska interventioner för att ändra beteenden såsom behandlingsrutiner eller arbetssätt (se t.ex. Damschroder 2009). Dessa modeller tar hänsyn till att vissa delar i en intervention behöver anpassas till den lokala kontexten

för att fungera, och vilka aspekter i interventionen som måste bevaras intakta för att den ska kunna sägas fortfarande vara samma intervention. Modellerna undersöker också vilka aktörer som deltar i implementeringsprocessen, och hur processen påverkar deras tanke- och handlingsätt. Detta kan sedan kopplas till olika utfall genom kvantitativa mätningar.

Exempel på hur en intervention inspirerad av basinkomst skulle kunna utformas i fallet SCÖ

Ett ”äkta” basinkomstexperiment skulle ge samtliga invånare i ett avgränsat område (t.ex. Östergötland) en villkorslös inkomst. Detta kräver stor politisk enighet och troligen lagändringar. Vi föreslår därför en lokalt organiserad basinkomstinspirerad intervention där en villkorslös inkomst ges till personer som idag exempelvis mottar försörjningsstöd, och att detta utvärderas genom en realistisk utvärdering där interventionen eller ”experimentgruppen” (A) jämförs med nuvarande praxis eller kontrollgruppen (B).

I studiedesignen fördelas personer i olika grupper som kan vara olika stora. Grupperna bör förutom experimentvariabeln (villkor för inkomsten) i så stor utsträckning som möjligt dela förutsättningar. Detta innebär att de ska ha samma möjligheter till stöd och insatser. För gruppen med villkorslös inkomst (A) är dock inte inkomsten villkorad till följsamheten i dessa insatser, de är en möjlighet, inte ett krav. Inte heller kommer någon vidare behovsprövning ske för denna grupp efter det att de inkluderats i studien och inkomsten får inte reduceras på något villkor (Figur 3). Hur experimentgruppen utformas och hur experimentvariabeln ser ut kan varieras. Inkomsten kan vara helt villkorslös, eller villkorad med deltagande enligt kriterierna för deltagarinkomst. Så länge en och samma aktör (exempelvis kommunen) står för den ekonomiska ersättningen för denna grupp ökar möjligheten för rörlighet mellan olika insatser beroende på behov.

Figur 3. Förslag på utformning av en basinkomstinspirerad intervention.

Eftersom en intervention som denna organiseras lokalt och omfattar personer som idag har försörjningsstöd innebär detta att interventionen kan genomföras inom ramen för en enskild kommun, medan samordningsförbunden bidrar med möjlighet till olika stödjande insatser. Det är dock möjligt även för kommuner att arrangera sådana insatser, vilket innebär att det går att genomföra denna typ av intervention även i kommuner där samordningsförbund saknas. Det är då viktigt att det tillsätts resurser och strukturer för en vetenskaplig utvärdering av interventionen.

Utvärdering med kvalitativa och kvantitativa metoder

För att få en god bild av resultaten från en intervention och de processer som lett fram till dem rekommenderas en utvärdering som kombinerar kvantitativa och kvalitativa metoder. Enkäter och frågeformulär ger möjlighet att fånga mönster, samband och skillnader i en större grupp. Intervjuer, individuellt eller i grupp, liksom observationer gör det möjligt att finna förklaringar till dessa mönster, skillnader och samband. Det är med intervjuer möjligt att fånga deltagarnas eget perspektiv på vad en villkorad respektive villkorslös inkomst innebär. Vid kvantitativa analyser rekommenderas att i största möjliga mån använda validerade instrument för variabler som hälsa, livskvalitet, stress, depression, utmattning, ångest, oro och motivation.

Förslag på variabler baserat på programteorin

Basinkomst innebär att inkomsten är individuell, villkorlös och garanterad (inte kan dras tillbaka eller avslutas oväntat), och ett experiment eller en intervention som gör anspråk på att undersöka basinkomst bör säkerställa att dessa förutsättningar är gällande. Detta innebär att inkomsten inte förändras oavsett om deltagaren under interventionen eller experimentet får ett lönearbete och börjar tjäna pengar, blir sjuk och får rätt till sjukpenning, eller får rätt till och tar ut arbetslöshetsersättning, eller på något annat sätt erhåller mer pengar. Summan bör ligga på en nivå som tryggar grunden för en blygsam men anständig levnadsstandard.

Variablerna som undersöks bör fånga de problem som identifierades i resultatet, de mål som samordningsförbundet (och kommunen med sitt försörjningsstöd om detta är urvalsgruppen) arbetar mot och de förväntningar och farhågor som väckts: hälsa och livskvalitet, lönearbete och anställning och tidsanvändning (se Figur 2). Dessa problem och mål stämmer väl överens med den allmänna diskussionen kring basinkomst internationellt (och i den mån den förs i Sverige), vilket är önskvärt då resultatet kan användas för att upplysa den offentliga diskussionen (Widerquist, 2018a).

En kostnadseffektivitetsberäkning kan göras för att utvärdera de samhälls- och hälsoekonomiska effekterna av interventionen, på individ-, organisations- och samhällsnivå. Hälsoekonomiska beräkningar används vanligtvis för att utvärdera vad en medicinsk behandling innebär i kostnader och vinster inte bara i fråga om pengar utan även i fråga om individens livskvalitet (Bernfort, 2009).

Förutom bakgrundsvariabler som ålder, kön, utbildning och bostadssituation bör följande variabler inkluderas:

- *Experimentvariabel*: villkorad respektive villkorlös inkomst.
- *Medierande variabler* i fråga om subjektiva upplevelser av autonomi/självbestämmande, tillit (till sin förmåga, inför framtiden, till andra, till myndigheter, till samhället), motivation, stress och oro respektive hanterbarhet.
- *Utfallsvariabler*: arbete, livskvalitet, samt samhälls- och hälsoekonomiska kostnader och vinster.
 - En alltför snäv inriktning på aktivering eller lönearbete bör undvikas, och perspektivet bör breddas till tidsanvändning, produktiva bidrag och den subjektiva upplevelsen av dessa aktiviteter. Tidsanvändning innefattar till exempel tid i rehabiliterande aktiviteter, praktik, anställning och lönearbete, utbildning, obetalt arbete i hemmet med t.ex. omvårdnad, sociala aktiviteter, ideellt arbete, hobbies eller intressen. Studien undersöker då om den subjektiva upplevelsen av tidsanvändningen är att den är meningsfull, utvecklande och givande, eller om den upplevs som passiviserande, meningslös eller till och med destruktiv.

- Livskvalitet innefattar både den subjektiva upplevelsen av välbefinnande och tillgängliga resurser i omgivningen. Här innefattas även hälsa, som både en förutsättning för och en konsekvens av livskvalitet. Vid hälsofrämjande är det viktigt att se till hela människans livssituation och undvika en endimensionell syn på hälsa (Antonovsky, 1996), liksom att fånga såväl hälsa som ohälsa.
- Kostnadsposter för en kostnadseffektivitetsberäkning inkluderar förbrukning av samhällets resurser såsom läkemedel, personal och administration hos myndigheter och hälso- och sjukvård, och informella kostnader som exempelvis anhöriga får stå för. Kostnader för experiment- respektive kontrollgrupp beräknas. Detta görs genom att formella och informella kostnadsposter identifieras (vad), kvantifieras (hur många enheter av varje) och värderas (hur mycket varje enhet kostar). Den sammanlagda kostnaden för experiment- respektive kontrollgruppen sätts sedan i relation till den effekt som experimentet eller interventionen har resulterat i. Denna effekt mäts i vårdens hälsoekonomiska analyser i vad som kallas kvalitetsjusterade levnadsår (QALYs) som i korthet ger en siffra som sätter vinster i livskvalitet för individen i relation till kostnader för samhället.

Innan en intervention startas bör en statistisk powerberäkning göras för att avgöra minsta antal deltagare i respektive grupp för att kunna uttala sig om resultatet med statistisk signifikans.

Kvalitativa metoder

De kvantitativa mätningarna bör kombineras med kvalitativa metoder för att följa deltagarnas upplevelser, tankar och aktiviteter. Intervjuer och fokusgrupper är användbara metoder för detta, men det är också tänkbart att planera etnografiska studier där observationer genomförs vid insatser eller att deltagare följs i vardagen.

Utöver deltagarnas perspektiv kan kvalitativa metoder också användas för att fånga andra inblandade aktörers perspektiv på interventionen. Relevanta aktörer kan t.ex. vara socialsekreterare, personal i samordningsförbundets verksamheter, politiker och beslutsfattare. Dessa gruppers perspektiv kan lämpligen undersökas med intervjuer och/eller fokusgrupper.

Har den barmhärtige samariten råd?

Mot vilka kriterier bör vi utvärdera sociala trygghetssystem? Bedömning kan till exempel ske utifrån i vilken utsträckning otrygghet reduceras (Standing, 2019) eller utifrån vem som blir hjälpt och vem som skadas med olika förslag (Calnitsky, 2018).

Margaret Thatcher påpekade med hänvisning till Nya testamentet att ingen skulle ha kommit ihåg "den goda samariten" om han bara hade haft goda intentioner att hjälpa den behövande – han hade pengar också. Bauman (1995) lyfter att ingen bekymrar sig om att vara den goda samariten när det inte finns pengar. Huruvida det finns pengar eller inte tenderar dock ofta att handla om politiska och i grunden etiska prioriteringar.

Etik handlar om det som ännu inte har inträffat, det som tillhör osäkerheten, där flera olika scenarier spelas ut. Att föreställa sig vad ett beteende eller ett annat kommer leda till kan aldrig komma i närheten av den säkra kunskap som vetenskapliga beräkningar med mer eller mindre självsäkerhet hävdar.

"ingen moralisk impuls kan överleva, och ännu mindre klara sig oskadd från, nyttans eller profitens eldprov. (...) all omoral börjar med att kravet på ett sådant prov ställs" (Bauman, 1995; s. 49).

Att hantera intresset för basinkomst

Slutligen behöver den som genomför en intervention eller ett experiment med basinkomst vara förberedd på internationell medial uppmärksamhet: den sätter sig själv "på kartan". Hänsyn behöver därför tas till hur deltagares anonymitet kan säkras (Widerquist, 2018a). Vidare har erfarenheter från basinkomstexperiment visat på vikten av att inte kommunicera preliminära resultat utan behandla data med största möjliga vetenskaplighet för att sedan kommunicera resultaten till allmänheten på ett sätt som underlättar en förståelse för vad experimentet undersökt och kan ge svar på, samt hur detta på olika sätt kan tolkas i relation till frågan så som den diskuteras bland allmänheten och i media (Simpson, Mason & Godwin, 2017; Widerquist, 2018a).

Referenser

- Akee, R., Copeland, W., Keeler, G., Angold, A. & Costello, E. (2010). Parent's incomes and children's outcomes: a quasi-experiment. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2, 1, 86-115
- Alfonsson, Johan (2020), Alienation och arbete: Unga behovsanställdas villkor i den flexibla kapitalismen. Lund: Arkiv
- Antonovsky, A. (1995). The moral and the healthy: identical, overlapping or orthogonal? *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 23, 1, 5-13
- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health Promotion International*, 11, 1, 11-18
- Arbetsmiljöverket (2018). Nya sätt att organisera arbetet – betydelsen för arbetsmiljö och hälsa. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Atkinson, A. (1996). The case for a participation income. *Political Quarterly*, 27, 1, 67-70
- Banerjee, A., Faye, M., Krueger, A., Niehaus, P. & Suri, T. (2020). Effects of a universal basic income during the pandemic. Working paper, Give directly: <https://givedirectly.org/ubi-study/>
- Banerjee, A., Hanna, R., Kreindler, G. & Olken, B. (2017). Debunking the stereotype of the lazy welfare recipient? Evidence from cash transfer programs. *The World Bank Research Observer*, 32, 155-184
- Haarman, C., Haarman, D., Jauch, H., Shindondola-Mote, H., Nattrass, N., van Niekerk, I. & Samson, M. (2009). Making the difference. The BIG in Namibia. Grant Pilot Project Assessment Report. Windhoek: Basic Income Grant Coalition, 2009
- Bauman, Z. (1995). Postmodern etik. Göteborg: Daidalos
- Beck, S., Pulkki-Brännström, A-M. & San Sebastián, M. (2015). Basic income – healthy outcome? Effects on health of an Indian basic income pilot project: a cluster randomized trial. *Journal of Development Effectiveness*, 7, 1, 111-126
- Berman, M. (2018). Resource rents, universal basic income, and poverty among Alaska's indigenous peoples. *World Development*, 106, 161-172

- Beckman, M., Hahn, G. & Jannesson, E. (2020). Utvärdering av samordningsbron. Serus AB
- Bernfort, L. (2009). Hälsoekonomiska utvärderingar – vad menas och hur gör man? CMT Rapport, Linköping: Linköpings universitet
- Bertilsson, M., Hensing, G. & Wängnerud, L. (2019). “Det är den här rädslan att man ska få en stämpel på sig” – om stigmatisering i sjukskrivnings- och rehabiliteringsprocessen med fokus på vanliga psykiska sjukdomar. *Socialmedicinsk tidskrift*, 5, 702-715
- Birnbaum S. (2021). Equality of opportunity and the precarization of labour markets. *European Journal of Political Theory*. 20, 2:187-207.
- Birnbaum, S., De Wispelaere, J. & van der Veen, R. (2020). Basinkomstens nya våg. Lärdomar från medborgarlönsexperiment i välfärdsstater. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier
- Calnitsky, D. (2018). “If the work requirement is strong”: The business response to basic income proposals in Canada and the US. *Canadian Journal of Sociology* 43, 3, 251-276
- Calnitsky, D. (2020). The employer response to the guaranteed annual income. *Socio-Economic Review*, 18, 2, 493-517
- Calnitsky, D. & Latner, J.P. (2017). Basic income in a small town: understanding the elusive effects on work. *Social Problems*, 64, 373-397
- Calnitsky, D., Latner, J.P. & Forget, E.L. (2019). Life after work: the impact of basic income on nonemployment activities. *Social Science History*, 43, 657-677
- Carter, M.R. & C.B. Barrett (2006). The economics of poverty traps and persistent poverty: An asset-based approach. *The Journal of Development Studies*, 42, 2, 178-199
- Csikszentmihalyi, M. (1997). *Finding flow: The psychology of engagement with everyday life*. New York: Harper Collins
- Damschroder, L. J., et al. (2009). Fostering implementation of health services research findings into practice: a consolidated framework for advancing implementation science. *Implementation Science*, 4, 1, art. nr. 50
- Dawson, H.J. & Fouksman, E. (2020). Labor, laziness and distribution: Work imaginaries among the South African unemployed. *Africa*, 90, 2, 229-251
- Dembe A, Boden L. (2000). Moral hazard: a question of morality? *New Solutions*, 10, 257–279

- De Wispelaere, J., Halmetoja, A. & Pulkka, V-V. (2018). The rise (and fall) of the basic income experiment in Finland. *CESifo Forum* 3, 19, 15-19
- De Paz-Bañez, M., Asensio-Coto, M.J., Sánchez-López, C. & Aceytuno, M-T. (2020). Is there empirical evidence on how the implementation of a universal basic income (UBI) affects labour supply? A systematic review. *Sustainability*, art. nr. 9459
- Fagerlind Ståhl, A-C. (2021). *Arbete och psykisk hälsa. Viktigt vetande och vanliga myter*. Lund: Studentlitteratur
- Feinberg, R. & Kuehn, D. (2018). Guaranteed nonlabor income and labor supply: the effect of the Alaska permanent fund dividend. *The B.E. journal of economic analysis and policy*, art. nr. 20180042
- Feinberg, R. & Kuehn, D. (2020). Does a guaranteed basic income encourage entrepreneurship? Evidence from Alaska. *Review of Industrial Organization*, 57, 607-626
- Ferdosi, M. & McDowell, T. (2020). More than welfare: the experiences of employed and unemployed Ontario basic income recipients. *Basic Income Studies*, 15, 2, art. nr. 20200005
- Friedman, M. (1968). The case for a negative income tax: a view from the right. I Bunzel, J.H. (Red.). *Issues in American Public Policy*. Englewood Cliffs: Prentice Hall
- Fromm, E. (1966). *The psychological aspects of the guaranteed income. I: Theobald, R. (Red.): The guaranteed income*. New York: Doubleday
- Forget, E. (2011). The town with no poverty: The health effects of a Canadian guaranteed annual income field experiment. *Canadian Public Policy*, 37, 3, 283-305
- Gagné, M. & Deci, E. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26, 4, 331-362
- Gibson, M., Hearty, W. & Craig, P. (2020). The public health effects of interventions similar to basic income: a scoping review. *Lancet Public Health*, 5, 165-176
- Gilbert, R., Murphy, N.A., Stepka, A., Barrett, M. & Warku, D. (2018). Would a basic income guarantee reduce the motivation to work? An analysis of labor responses in 16 trial programs. *Basic Income Studies*, art. nr. 20180011
- Goodman, C., Muldoon, J., Frayne, D., Kellam, J. & Standing, G. (2021). *Piloting a Basic income in Wales. Principles, precedents and feasibility*. Hampshire: Autonomy research Ltd

- Gorz, A. (1999). *Reclaiming work: beyond a wage-based society*. Cambridge: Polity Press & Blackwell
- Graeber, D. (2018). *Bullshit jobs. The rise of pointless work and what we can do about it*. New York: Simon & Schuster
- Halmetoja, A., de Wispelaere, J. & Perkiö, J. (2019). A policy comet i Moominland? Basic income in the Finnish welfare state. *Social Policy & Society*, 18, 2, 319-330
- Hamilton, L. & Mulvale, J. (2019). "Human again": the (unrealized) promise of basic income in Ontario. *Journal of poverty*, 23, 7, 576-599
- Harvey, S., Modini, M., Joyce, S., Milligan-Saville, J., Tan, L., Mykletun, A., Bryant, R., Christensen, H. & Mitchell, P. (2017). Can work make you mentally ill? A systematic meta-review of work-related risk factors for common mental health problems. *Occupational Environmental Medicine*, 74, 301-310
- Hobfoll, S. (1989). Conservation of resources. A new attempt at conceptualizing stress. *American psychologist*, 44, 3, 513-524
- Jansson, P. (2003). *Den huvudlösa idén. Medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*. Lund: Arkiv förlag
- Johnson, M.T. & Johnson, E.A. (2021). Examining the ethical underpinnings of universal basic income as a public health policy: prophylaxis, social engineering and 'good' lives. *Journal of Medical Ethics*, 0, 1-7
- Junestav, M. (2004). *Arbetslinjer i svensk socialpolitisk debatt och lagstiftning 1930–2001*. Uppsala universitet, Uppsala studies in economic history 72
- Kangas, O., Jauhiainen, S. & Ylikännö, H. (2019). *The basic income experiment 2017-2018 in Finland. Preliminary results*. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M. & Ylikännö, M. (2020). *Evaluering av basinkomstexperimentet*. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet
- Karlsson, E., Seing, I., Sandquist, J. & Ståhl, C. (2020). Communication characteristics between clients and stakeholders within the Swedish sickness insurance system – a document analysis of granted and withdrawn sickness benefit claims. *Disability and Rehabilitation*, 42:23, 3316-3326
- Laurent, T. & L'Horty, Y. (2005). Back to work incentives in a dynamic perspective: an application to the french labor market. I Widerquist, K., Lewis, M. A. & Pressman, S. (Red): *The ethics and economics of the basic income guarantee*. Aldershot, UK: Ashgrave
- Lazarus, R.S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer

- Levine, R.A., Watts, H., Hollister, R., Williams, W., O'Connor, A. & Widerquist, K. (2005). A retrospective on the negative income tax experiments. I Widerquist, K., Lewis, M. A. & Pressman, S. (Red): The ethics and economics of the basic income guarantee. Aldershot, UK: Ashgrave
- Lewis, S. L. & Maslin, M. M. (2015). Defining the Anthropocene. *Nature*, 519, 171-180
- Linnanvirta, S., Kroll, C. & Blomerg, H. (2019). The perceived legitimacy of a basic income among Finnish food aid recipients. *International Journal of Social Welfare*, 28, 271-281
- Lombardozi, L. & Pitts, F.H. (2020). Social form, social reproduction and social policy: basic income, basic services, basic infrastructure. *Capital and Class*, 44, 4, 573-594
- Mani, A., Mullainathan, S., Shafir, E. & Zhao, J. (2013). Poverty impedes cognitive function. *Science*, 341, 6149, 976-980
- Marmot, M. (2004). *The Status Syndrome: How Social Standing Affects Our Health and Longevity*. New York: Henry Holt
- McDowell, T. & Ferdosi, M. (2020). The experiences of social assistance recipients on the Ontario basic income pilot. *Canadian Sociological Association*, 57, 4, 681-707
- Neckel, S., Schaffner, A. K. & Wagner, G. (red.). *Burnout, fatigue, exhaustion: An interdisciplinary perspective on a modern affliction*. London: Palgrave Macmillan
- Nordgren, L. & Söderlund, A.(2018). Social support, self-rated health and low mood in people on sick leave due to heart failure: a cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 46, 6, 606-612
- Nordenfelt, L. (2004). *Livskvalitet och hälsa: teori och praktik*. Linköping: Linköpings universitet
- Nordenfelt, L. (2001). On the goals of medicine, health enhancement and social welfare. *Health Care Analysis*, 9, 15-23
- Panican, A. & Ulmestig, R. (2016). Social rights in the shadow of poor relief – social assistance in the universal Swedish welfare state. *Citizenship Studies*, 20, 3-4, 475-489
- Panican, A. & Ulmestig, R. (2019). Vad är nytt? Kunskapssammanställning av kommunal arbetsmarknadspolitik. *Arbetsmarknad och arbetsliv*, 25, 108-128
- Painter, A., Cooke, J., Barbridge, I. & Ahmend, A. (2019). *A basic income for Scotland*. RSA Action and Research Centre.

- Paulsen, R. (2017b). Non-work at work: resistance or what? *Organization*, 22, 3, 351-367
- Pawson, R. & Tilley, N. (1997). *Realistic Evaluation*. London: Sage
- Perkiö, J. (2020). Legitimising a radical policy idea: framing basic income as a boost to labor market activity. *Policy & Politics*, 48, 2, 277-293
- Person, A. & Vikman, U. (2010). In- och utträdeseffekter av aktiveringskrav på socialbidragstagare. Stockholm: Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering
- Pierson P. (2000). Increasing returns, path dependence, and the study of politics. *American Political Science Review*, 94, 2, 251–267
- Rosetti, F., Roosma, F., Laenen, T. & Abts, K. (2020). An unconditional basic income? How Dutch citizens justify their opinions about a basic income and work conditionality. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36, 3, 284-300
- Roosma, F. & van Oorschot, W. (2020). Public opinion on basic income: mapping european support for a radical alternative for welfare provision. *Journal of European Social Policy*, 30, 20, 190-205
- Salehi-Isfahani, D. & Mostafavi-Dehzoeei, M.H. (2018). Cash transfers and labor supply: evidence from a large-scale program in Iran. *Journal of Development Economics*, 135, 349-367
- Sayer, A. (2011). *Why things matter to people: Social science, values and ethical life*. Cambridge: Cambridge University Press
- Schwander, H. & Vlandas, T. (2020). The left and universal basic income: the role of ideology in individual support. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 36, 3, 237-268
- Simpson, W., Mason, G. & Godwin, R. (2017). The Manitoba basic annual income experiment: lessons learned 40 years later. *Canadian Public Policy*, 43, 1, 85-104
- Smail, D. (2005). *Power, Interest and Psychology: Elements of a social materialist understanding of distress*. Ross-on-Wye: PCCS Books
- SOU (2015). *Mer trygghet och bättre försäkring*. Statens Offentliga Utredningar 2015:21
- Standing, G. (2015). Why basic income's emancipatory value exceeds its monetary value. *Basic Income Studies*, 10, 2, 193-223
- Standing, G. (2017). *Basic income and how we can make it happen*. Penguin Random house, UK

- Standing, G. (2019). Basic income as common dividends: piloting a Transformative policy. A report for the shadow chancellor of the exchequer. Progressive economy forum, 2019
- Strindlund, L. (2020). The social dynamics of labor market inclusion. Linköping university medical dissertations, No. 1753
- Ståhl, C. (2019). Kan basinkomst lösa sjukförsäkringens legitimitetsproblem? Socialmedicinsk tidskrift, 5, 734-742
- Ståhl, C., Gustavsson, I., Karlsson, E. (2017): Försteg: efterfrågan, erfarenheter och utvecklingsbehov. Linköping: Linköpings universitet
- Ståhl, C. & MacEachen, E. (2021): "Universal Basic Income as a Policy Response to COVID-19 and Precarious Employment: Potential Impacts on Rehabilitation and Return-to-Work. Journal of Occupational Rehabilitation, 31, 1, 3-6
- Ståhl, C. & Seing, I. (2018). Reforming activation in Swedish work-disability policy. I MacEachen, E (Red.) The Science and Politics of Work Disability Prevention. New York: Routledge
- Ulmestig, R., Parsland, E. & Panican, A. (2021). Ekonomiskt bistånd. Intervention i teori och praktik. Malmö: Gleerups
- Van Parijs, P. (1995). Real freedom for all. What (if anything) can justify capitalism? Oxford: Oxford University Press
- Vlandas, T. (2021). The political economy of individual level support for the basic income in Europe. Journal of European Social Policy, 31, 1, 62-77
- Widerquist, K. (2005). A failure to communicate : what (if anything) can we learn from the negative income tax experiments ? The Journal of Socio-Economics, 34, 49-81
- Widerquist, K. (2018a). A critical analysis of basic income experiments for researchers, policymakers and citizens. Cham: Springer Nature Palgrave Macmillian
- Widerquist, K. (2018b). The Devil's in the caveats: a brief discussion of the difficulties of basic income experiments. CESinfo Forum, 3, 19, 30-35
- Zelleke, A. (2005). Redefining citizenship in the liberal state. I Widerquist, K., Lewis, M. A. & Pressman, S. (Red): The ethics and economics of the basic income guarantee. Aldershot, UK: Ashgrave

HELIX Competence Centre är ett flervetenskapligt forskningsprogram vid Linköpings universitet, som bedrivs i partnerskap mellan fem sektorer - *universitet, industri, offentlig sektor, arbetsmarknadsorganisationer och civilsamhället*. HELIX röda tråd är att utveckla kunskap om hur goda arbetsvillkor i termer av lärande, hälsa och jämställdhet kan kombineras med effektivitet och innovationsförmåga. Kunskapen skapas i samverkan mellan praktiker och forskare från olika discipliner utifrån en interaktiv forskningsmodell där forskningsresultat kan implementeras direkt i partnerorganisationerna.

Tillsammans med partnerskapet genomförs forskning inom fyra huvudsakliga områden.

- Hållbara utvecklingsprocesser i industriella produktionssystem
- Tillväxt och utveckling i småföretag
- Hållbara, innovativa och koordinerade hälso- och välfärdstjänster
- Inkluderande arbetsplatser

HELIX Competence Centre finansieras av VINNOVA tillsammans med Linköpings universitet och partnerorganisationer och är ett 6-årigt forskningsprogram som avslutas år 2022.

Mer information om centret hittar du på

www.liu.se/helix

